

Keserű bevezető – avagy miről is maradunk le?

A "Vészhelyzet a Tiszazugban" című írásomat 2009. Szent György napján fejeztem be, akkor, amikor Magyarország gazdasági és politikai bajai egyik legválságosabb korszakát éltük. A már akkor elindult "PEREMLÉTBEN?" nevű OTKA támogatta kutatásunk égisze alatt voltam bátor meghirdetni egy előadást Kunszentmártonban, s ide az egyes tiszazugi települések vezetőit, prominens személyeit is meghívni. Kevesen éltek a lehetőséggel. S akik ott voltak, s hozzá is szóltak, lényegében filosz okoskodásnak vették mondandómat és arról beszéltek, miért nem lehet ezt megtenni vagy ezekből realizálni valamit.

Érdemileg e-mailen kaptam néhány hozzászólást, amit később hasznosítottam, s reagáltam is rájuk. Azóta sok minden történt és majd két év telt el, de igazán sikeres próbálkozásról nem tudok beszámolni. A körülmények javultak, de továbbra is csak abba az irányba nyílik reményteljes és reális elmozdulási lehetőség, amit jóval korábban, illetve akkor, majd ezt követően többször és más formában realitásként megjelöltünk:

Önerőre, saját munkavégzésre, összefogásra épülő apró lépések sora, amely az életkörülményeket nem engedi romlani, s talán kicsit javít a helyzeten.

Mindenki azonnali nagy haszonra, gondol, meggazdagodásra, ha akár csak a kisvállalkozás szót is ejti ki, holott tudnunk kell, hogy egyelőre a megmaradásról, egy elfogadható életet kialakító, lassú épülésről lehet csupán szó és nem lottó főnyereményről. Ehhez is, mint jeleztük kemény munka szükséges, illetve a közmunkában rejlő lehetőség és érték kihasználása, s az életformát is befolyásoló otthoni kemény, a háztartást támogató egyéni munka. Erre alapozva az élhető és vonzó környezet megteremtése, kiépítése, gondozása létrejöhet emberi és

természeti tekintetben egyaránt.

A részletekről szólok még. Ám addig is felhívom a figyelmet, hogy pl. a rádióban és másutt, ugyan még csak kivételként, de már néha és néhol beszámolnak eredményes kísérletekről.

Ha megértve a köz előtt közszemlére tett kérdéskör lényegét, idejében hozzá láttunk volna ahhoz a kísérlethez, amiről egykor szóltunk, talán mi is szolgálhatnánk egy-két jó példával. Ha pedig az ettől függetlenül megindult, helyi kezdeményekkel ezek egymásra találva közös ügyé alakultak volna, ma minta is lehetne a Tiszazug.

Most, hogy egy több éve folyó, OTKA támogatta kutatás végeredményéről adunk számot, megállapíthatjuk, hogy a vállalkozásunk eddig eredménytelen maradt. A kutatók ugyan elvégezték munkájukat, menet közben folyamatosan hírt is adtak róla, ám tökéletes érdektelenség kísérte. Értetlenségről azért nem beszélhetünk, mert az illetékesek addig sem jutottak, hogy felfigyeljenek közleményeinkre, elolvassák. Néhány cikkünkre érkezett ugyan válasz, ám ez nem visszhang volt a tihanyi falról, hanem egyéni megnyilatkozás. Tudtuk ki kiabál vissza: egy vagy néhány hazájában is magára maradt, másokkal kapcsolatot nem találó, társskereső ember. Egy olyan világból, ahol nincs szinte emléke sem a társadalomnak, az egykor volt közösségi létnek.

Hasonlóan reménytelen állapottal eddig csak a Csereháton találkoztam.

Így nem lehet!

Azért nem adjuk fel.

Nézzük, mit végeztünk, mire jutottunk, mit lehetne tenni?

A Tiszazug táji, történeti, társadalmi és kulturális adottságai

A Tiszazug a halmozottan hátrányos helyzetű kistérségek közé tartozik. Attól függően, hogy geográfiai szempontból (e tudományon belül is több nézőpont lehetséges), történeti, néprajzi, közigazgatási, jogi vagy egyéb szempontból vizsgáljuk, mintegy 8-16, az ország és az Alföld közepén fekvő településsel kell számolnunk. Alföldi viszonylatban inkább kistelepülések hálózatának tekinthetjük, s közülük városként nagyobb lélekszámával Kunszentmárton, Tiszaöldvár, s ha a jobb partot is ide számítjuk, Tiszakécske emelkedik ki. A halmozottan hátrányos helyzet okairól számtalanszor írtunk már történeti, gazdaság- és társadalomtörténeti, néprajzi, földrajzi és szociológiai szempontból. Rámutattunk arra, hogy az úri birtokok erőtlenekek voltak, maguk is az elmaradott gazdálkodást konzerválták. A jobbágy-paraszti birtokok gazdálkodása nem versenyezhetett a szomszédos kiváltságos kerületek paraszti gazdaságaival, üzem- és munkaszervezeti tekintetben is különböztek. Ha lehetőség nyílt megfeszített munka árán a gyarapodásra, az külső történeti, gazdasági okok miatt nem érhetett be a munkavégzők számára (állattartás, vízszabályozások, szőlőtelepítés). A kistáj központi fekvése ellenére nagyobb és erősebb gazdálkodású tájak, társadalmak végpontján, mintegy légüres térben helyezkedett el, a két Kunság, és mezővárosok: Szolnok, Mezőtúr, Szentés, Csongrád, békési kis mezővárosok közvetlen gyűrűje, illetve Szeged, Debrecen, Jászberény (a jász településekkel) távolabbi gyűrűje. Ez utóbbiak igen lecsökkent hatása épp, hogy elérte a Tiszazugot, mondhatni e térségben halt el. A korábban úgy-ahogy létező átkelő helyei éppen a vízszabályozások és a vasútvonalak kiépítése miatt jelentőségüket végleg elveszítették (Kunszentmárton, Cibakháza, Nagyrév). Belső közlekedése a közutakon vagy a csongrádi pontonhíd beszédes példák. A gyenge anyagi erejű lakosság az építkezésben, a falvak küllemében nem alkotott maradandót, Kunszentmártont leszámítva. A falukép nem archaikus, hanem szegényes, ahol pedig új házak épültek nagyobb számban, azok az ötvenes-hetvenes évek fantáziátlan típusépítményeiben (kockaházak) öltöttek testet. Hasonlót mondhatunk akkor is, ha a népességet vagy lakosságot nézzük, azokat, akiknek az életéről, életnívójáról van szó.

Nem véletlenül kerültem el az előző mondatban a társadalom illetőleg a közösség terminus használatát. Helyettük inkább a népesség, lakosság szó a megfelelő. Falvaink egykori társadalma igen erősen felbomlott, az eleven, differenciált szerkezetű társadalom vagy közösség még meglévő jegyei csak a történeti kutatások számára lehetnek fontosak. Hiányzik ma, mint számottevő és mértékadó réteg a napjainkban oly fontos és kívánatos értelmiség, csak elhivatott és a közösségért tenni akaró egyéniségekkel vagy egyénekké számolhatunk. Szintén hiányzik kisebb helyeken a cselekvő, a falu lelkét jelentő ifjúság, a családot alapító, jövőt teremtő és éltető, igényeket támasztó fiatal házaspárok széles rétege. A javakorabeli, 50-65 év közöttiek munka nélkül vannak (falun ez még nem is oly rég igen aktív, számottevő réteg volt). A náluk idősebbek komolyabb foglalatosság nélkül vegetálnak vagy éppenséggel család nélkül, magukra maradva a közösség gondozására szorulnak.

A tiszazugi falvak előregedőben vannak. Gyermekük alig születnek, sok ház, mert lakói nem tudják karban tartani, erősen lepusztult állapotban van vagy éppenséggel vevőre vár. Egy

időben a falu belterületére életet vittek a szőlőskertekből beköltöző családok, belső népesség-utánpótlást jelentettek, de ma ez a folyamat is lezárult. Sok ház vár városi vevőre vagy már gazdát is cserélt. A ház körüli kertek, az egykori szőlők, legelők, több helyen a szántók elhanyagoltak, kihasználatlanok a téeszek megszűnte és az előregedett lakosság miatt.

Igen súlyos és nagy nehézséget jelentő társadalmi kérdés a nagyszámú cigányság. Csépan, Öcsödön és még néhány községben aránytalanul nagy a létszámuk. A legtöbbjük munkanélküli, segélyre szorul. Zárt életet élnek, a közterhekből alig veszik ki részüket, integrálásukra, felemelésükre sokak szerint nincs is remény. Nagy számuk, életmódjuk miatt külön bánásmódot igényelnek, de csak az egész falu emelkedésével együtt változhat meg helyzetük gyökeresen.

Ebből az állapotból, egy ilyen térségben és ilyen összetételű népességgel kell új életet kezdeni. Nem kis feladat.

Kitörési lehetőség a táj értékeire épülő turizmus lehet

A Tiszazug a múlt század harmincas éveiben országosan negatív értelemben vált országszerte ismertté, vonzotta ide a szociológusokat, sajtót, a szociális érdeklődésű tollforgatókat. Ez az érdeklődés továbbra is megmaradt, s időről-időre kutató csoportok jelennek meg a településeken, adnak hírt a kistáj népének helyzetéről, szociális bajairól, keresik a kiutat a sajnálatos módon tartósan bizonyuló elesett állapotból. A viszonylag kisszámú helybeli értelmiség részben segíti az ilyen vizsgálatokat, részben maga is keresi a kitörési lehetőséget, a peremléti helyzetből kivezető utat. A helyi értelmiség és a társadalmat vizsgáló kutató csoportok véleménye nagymértékben megegyezik. A legtöbben úgy vélekednek – s ebbe az irányba konkrét lépéseket is tettek a helybeliek –, hogy az egyetlen érték, amire ma átfogóan építhető egy kitörést megkísérelő és a népesség életszínvonalát megemelő teremtő folyamat, az a viszonylag épen megőrzött természeti környezet: Tisza- és Körös-vidéki táj, természeti környezet minden előnyével és hátrányával együtt. Ez lehetne a fundamentuma, és erre kellene alapozni egy minőségi idegenforgalmat, amely, ha nem is gazdagságot, de tisztességes életvitelt, helybeli munkalehetőséget jelenthetne idővel a vidék népességének.

Michalkó Gábor pár éve zárult szociológiai kutatásai arra irányultak, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű Tiszazug szociális felemelését elősegítsék. Megállapította, hogy sem gazdasági, sem kulturális tekintetben jelenlegi állapotából a vidék népessége, bármily nagy erőfeszítést feltételezzünk is, mással, mint a természeti adottságot kihasználó tevékenységgel nemigen mozdítható ki. Csak ez áll rendelkezésre. Pontosan fogalmazva: az egyetlen kitörési

lehetőséget a táji adottságokra építő turizmus megteremtése jelenti. Ennek azonban a feltételeit meg kell teremteni.

Tökéletesen így látjuk mi is, s mindazok, akik jó másfél évtizede módszeresen kutattuk a Tiszazug történeti múltját, népéletét, természeti viszonyait. S ami a legfontosabb így látta ezt az a vékony rétegű, de cselekedni akaró, helyben élő tiszazugi értelmiség, melynek a bőrére ment a játék, mely javítani akart saját és a tágabb közösség életviszonyain.

Ha nagy ünnep közeledik, ha vendéget várunk, a lakást, a használatba kerülő tárgyakat rendbe tesszük, alaposan kitakarítunk, beszerzünk minden szükséges ételt, italt. Számba vesszük az érkező vendégeket, felkészülünk arra, hogy kedvenc ételeit asztalra tehessük, régi szobáját, fekvő és ülő helyét fellelhesse, kedvenc tárgyait láthassa, tájékozódunk mostani helyzetéről. Ha ismeretlenek is érkeznek velük, próbálunk megtudni róluk valamit, hogy majd kedvére tehessünk, hogy jól érezze magát. Mindezt a legtermészetesebbnek tartjuk, miközben arra is törekedünk, hogy a magunk helyzetét, gyarapodását előttük nyilvánvalóvá, büszkén vállalhatóvá tegyük, értékként tüntessük fel. Ezt is fontosnak és elengedhetetlennek tartjuk.

Pontosan így kell eljárunk akkor is, ha a vidék meglévő értékeire idegenforgalmat szeretnénk építeni. Fel kell készülnünk minden szempontból a vendégek fogadására. S mert itt nem egyes emberek a vendégfogadók, hanem egy egész táj népe, ezt közösségi szinten, egyetemlegesen kell megtenni. Nem lehet, hogy csak néhány család, s nem egy egész falu munkálkodjék ezen. Hiába egy-két szép virágos kert, ha mellette és köztük szemétdombok is vannak. Hiába a szíves, kedves és nyugalmas fogadtatás, ha az utcáról részeg ordítás is behallatszik. A rangos kert- és szőlőkultúrát megteremtő tiszazugi népességnek még van némi emléke a hegyközségi törvényről, a munkák egyidejű elvégzésének, a művelési kényszernek szükséges voltáról, a munkaritmust kialakító fegyelem erejéről, az egységes határszabadításról, egyidejű permetezésről, szüretéről, ugar legeltetéséről. E nélkül a közösségi szintű és kötelező érvényű munkavégzés és magatartás kialakítása nélkül idegenforgalom nem teremthető meg. A táj természeti értékeit legfeljebb kalandorok fogják hasznosítani, s nem a jövedelmet is idehozó tisztességes és pihenni vágyó polgárok.

Mielőtt bármibe is belevágnának idegenforgalom, turizmus fellendítése, természeti értékek kiaknázása címén, ezt a tanácsot jó lenne megfogadni!

A következőkben egy olyan, hosszas kutatáson alapuló összefoglaló írást vehetünk kezünkbe, amely hasonlatos a gyakran emlegetett, úgynevezett állatorvosi lóra, amelynek

rajzán valamennyi elképzelhető lóbetegség látható nyomát egy ábrán tüntetik fel. Mi itt akár valamikor megvolt, ma még valamilyen formában meglévő vagy adottságként számba vehető, felhasználható, s a tájhoz, térséghez köthető elemet lehetőséget felsorolunk, megemlítünk, s amiből munkával, továbbgondolással az élet minőségét javító, az életszínvonalat emelő vagy szinten tartó ötlet kibontható, szót ejtünk. Érintheti ez az egyéneket, családokat, kisebb köröket, vagy akár a falu vagy táj népének egészét is. A felsorolás sokfélesége, az alkalmazhatóság köre, az ebből hasznot látók száma, vagy a befektetett munka aránya, a haszon később való mérhetősége senkit ne tévesszen meg vagy riasszon el a cselekvéstől. S azt a sem szabad feledni, hogy nem egyszerre és nem mindent, mindenkinek és mindenütt kellene elkezdni, ám összehangolni, egymással társulni és kölcsönösségi alapra helyezkedni, egymásban megbízni egyáltalán nem árt. Sőt ezek alapvető feltételek.

Mi történt eddig?

Többszöri kísérletezés, átalakulás után létrehozták a Tiszazugi Községek Szövetségét, majd ennek kunszentmártoni központi irodáját (Kistérségi Fejlesztési Iroda) és képviselőt az egyes településeken illetve más kisebb körben a fennálló viszonyokat megváltoztatni akaró egyéb, bizonyos speciális feladatokat felvállaló szervezeteit. Tóth László, aki egyik kezdeményezője volt a Tiszazug megújításáért indított akciónak, hozzám intézett levelében így tájékoztatt az első helyi kezdeményezésekről:

"2005-ben megalakult egy Leader-csoport, melynek vezetésével kilábalási stratégia jött létre. Sajnos az alapvető kérdésekben sem értettünk egyet. Emiatt saját országgyűlési képviselőink a jó pályázatot is elbuktatták. Nem értettünk egyet pl. olyan alapvető kérdésben, hogy mi is a Tiszazug? Mi azt mondtuk, hogy gazdaságilag és etnikailag Tiszakécske a Tiszazughoz tartozik, és velük együtt lehet egy ilyen területfejlesztési pályázatot jól csinálni. Ezt ők nem akarták! Nem szerettük volna az elért eredményeinket veszni hagyni, ezért két éve létrehoztuk a Tiszazugi Turizmus Szövetséget. Hogy miért ezt? Azért, mert a túlélési stratégia magára a turizmusra épít. Nem véletlenül. A világon első iparaggá lépett elő, és a Tiszazug számára ezen a piacon a részvétel nem reménytelen, mert azok a tényezők, amelyek pl. gazdasági szempontból hátrányok, azok időközben előnyre kezdenek előlépni a turizmus állandóan változó piacán. Csak néhány szóban kell itt az előnyöket megfogalmaznunk, akkor lehet hatékonyan a brandet kiépíteni. Napfény, csend, nyugalom és akár igénybe is vehető háborítatlan természeti környezet! Hazánk kistájakait bemutató kötet a táj növényzetét így jellemzi: "A természetes vegetáció helyén ma jórészt szántók, természetközeli élőhelyek találhatók." Ennél több nem kell! Ebből mindenütt a világon hiány van. És ehhez társul még az is, hogy rengeteg turisztikai beruházásunk valósult meg az utóbbi 20 évben. Csak eddig nem lehetett eladni egyiket sem rentábilisan. Külön-külön nem lehet semmit értékesíteni, csak komplex turisztikai termék formájába fejlesztve. Ennek a terméknek a fejlesztésében benne van minden itt adódó lehetőség, ami az idevonzott embereket kiszolgálja. Ez a lehetőség olyan,

eddig nem működő piacokat nyit meg helyben, ami az itt élőket foglalkoztatja és helyben tartja.

A civilizált világban szinte mindenütt egy 50 km-es körben minden kényelmi szolgáltatás elérhető, ezért olyan unikumnak számító vezérgondolatot kell bevinni a brand gondolati szervezésébe, ami máshol nincs. Ezt találtuk ki, hogy lesz a tiszavirágzás. Itt nálunk közelíthető meg a legkönnyebben és a leghamarabb a hely, ahol közvetlenül megfigyelhető. Sok baj van megfelelő kiépítésével, de megéri. Már harmadik éve csináljuk és egyre nagyobb érdeklődés van iránta, ami nemcsak a hazaiak, hanem a külföldiek fantáziát is megmozgatja. Jövőre már az érdeklődés most megkezdődött. Ha valakit bővebben érdekel, akkor látogasson el a www.tiszaviragzas.hu honlapunkra.

Jelenleg egy pályázat szervezésén dolgozunk, amivel a turizmus rendszer felállításához lehetne nyerni 50 millió forintot. TDM rendszernek hívják és egy menedzsment felállítását teszi lehetővé, amivel a turizmusból alakított terméket piacra lehet helyezni. A Tiszazug 12 települését szervezzük ebbe a csokorba."

A Tiszazug honlapján (www.tiszazug.hu) ebben az évben végre megjelent egy községekre is lebontott, a táj és települések történetét, a meglévő és szemléltető, az idegenforgalom fellendítését szolgáló koncepció. Turisztikai lehetőségek, útvonalak, látnivalók, szálláshelyek, rendezvények évente visszatérő események, ajánlások, kibontható ötletek számbavétele ez, figyelemfelkeltő, de arányokat nem közlő, éppen ezért a vidéket nem ismerők számára olykor félrevezető, olykor többet, olykor kevesebbet mutató vendégcsalogató ez. De fontos lépés az idegenforgalom megteremtése útján. Nem kívánok erről bírálatot írni, a folytatás, a lehetőségek bővülése, újabb és újabb munka befektetése ezt minden bizonnyal korrigálni fogja. Alapvető szempont ugyanis efféle kiadványoknál a pontosság, a precizitás és annak az elvnek az érvényesítése, hogy inkább kevesebbet mutassunk, és többet adjunk. Azaz a pénzét áldozó vendég kellemesen csalódjon.

Mi inkább – egyetértve azzal, hogy a kibontakozás egyik lehetséges útja a táj értékeinek kihasználásában rejlik – a legfontosabb tennivalókra, ezek megvalósításának módjaira, s itt nem szereplő néhány értékre hívnánk fel a figyelmet. Ezen kívül célunk az is, hogy mind a távolabbi, mind a közelebbi jövőben egységes keretet adjunk ezeknek a tennivalóknak. Éreztetnünk kell azt, hogy egy-egy ma végrehajtott cselekvésnek, véghez vagy éppen idejében véghez nem vitt hatása kitörölhetetlen hatása lehet a jövő generációk életére, a természeti és épített környezetre. A jelen tettei, megoldásai, döntései nem állhatnak pillanatnyi ötletek sorából. A megindított akciók csak akkor lehetnek eredményesek, ha azok egy előre elképzelt, tudatosan átgondolt, de rugalmas rendszer részeként valósulnak meg és egymást támogatják. Bennünket a múlt és a közelmúlt tudományosan megalapozott kutatása, s a jelen vizsgálata

jogosít fel arra, hogy körvonalazzunk egy olyan programot, amely a táj, a kultúra és a társadalom még meglévő vagy feltámasztható értékek megmentését, hasznosíthatóságát segítheti elő.

A Tiszazug határainak kijelölése

Előljáróban azonban, ismerve a közreadott és interneten is hírelt színes anyagot, fényképeket, filmeket, megvalósult és tervezett programot, más megyei és országos túrákat e tájra szervező vagy a Tiszazugot is érintő programokat, szólnunk kell arról, hogy a Tiszazugnak 11 községre való méretezése, s a térség körülhatárolása nem teljesen megnyugtató. A valós programok ezt minduntalan áthágyják. Célszerű ezért a határait rugalmasan módosítani. E tekintetben Tóth Lászlónak adnunk igazat.

A Tisza jobb partját Tiszakécske központtal éppen úgy, számba kell venni, mint Martfű, Mezőhek és Mesterszállás környékét (Szolnok-Túri-síkság pereme). Ez utóbbit elsősorban közlekedési útvonala miatt, de vadászterület is, s a nagyfelületű halastava várhatóan a madárvilág szempontjából sem lesz a jövőben érdektelen. Nem akarjuk itt ennek történeti, birtok- és gazdaságtörténeti hátterét felrajzolni, illetve azt, hogy Tiszaföldvár jelentőségét és sokszínűségét ez milyen jótékonyan emelné. A Tiszazug az ország különböző részeiből, minden irányból közúton, vasúton, sőt vízi úton is igen könnyen elérhető.

Ezek minőségi fejlesztése természetesen elengedhetetlen, s szerepel is a jövő tervei között. A fő útvonalak korszerűsítése különben nemcsak helyi érdek. A belső úthálózat korszerűsítése, a jelenlegi gyalázatosan rossz belső közúthálózat minőségivé tétele, a 44-es útról a községekbe vezető bekötő utak, illetve a Tiszaug-Kunszentmárton Körös parti út (sétány) modern kiépítése, s a városon belüli úthálózat gondozása éppen elegendő teher a kistáj egészének, önkormányzatainak. Jóllehet a természeti táj archaikussága a vonzerő, de csak jól megépített úthálózat esetén lehet idecsalni a turisták nagy részét. A távolabbi jövőben minden bizonnyal belső közúti hálózat tervezésére, építésére is sor kerül majd az eddig egymással kapcsolatban nem lévő községek között, s megszűnik a zsákutas rendszer. A vízhez, természeti értékekhez, határbeli látnivalók megtekintéséhez addig is a kerékpár utak tervezett kiépítésére van szükség. Egy jól tervezett úthálózat a táj községeit is közelebb hozhatja egymáshoz, igazi egységgé alakíthatja a Tiszazugot. A vízi közlekedés ezért a jobb parti községekkel való napi érintkezés, együttműködés szempontjából is rendkívül fontos. Itt jegyezzük meg, hogy házassági kapcsolatokat vizsgálva az anyakönyvek tanúsága szerint az első világháború előtt az egymással szemben fekvő települések igen élénk kapcsolatban álltak egymással. A ladikkal való átkelés természetes volt. Az ifjúság bálókra, ünnepekre rendszeresen ájtárt. Házasságok gyakran jöttek létre, majd családi, rokoni, baráti kapcsolatok

közelítették egymáshoz a szemközti falvak népét. A ladik, csónak valamikor a kerékpárhoz hasonló közönséges és általános járműnek számított.

A településszerkezet, mint sajátos érték

Az 1960-as évek közepén a VÁTI (Várostervező Iroda) irányításával 3 év alatt ment végbe országosan az ún. népi műemlék felmérés. Ennek célja többek között meglévő épületek, épületcsoportok, esetleg településrészek védelem alá vétele, lehetőség szerinti megőrzése volt. Csépan, Tizzasason magam is megjelöltem védendő utcarészt, telket, házat. Mint ahogy az ország egyéb településein, itt és más tiszazugi községekben sem védték le. Nagyobb részüket azóta lebontották, telek és utcakép átrendezéssel más vidékekhez hasonlóvá tették a faluképet. Megmaradt azonban az utcahálózatban a régi szerkezet némely vonása.

A tiszazugi falvak eredetileg kertes települések voltak, azaz az árvízmentes szintre a beltelek, kisudvarú, összezsúfolt, örökösödés miatt állandóan osztódó telkek halmazos jellege volt a jellemző. A gazdasági udvarok vagy kertek a már néha víz által meglátogatott laposabb részekre csoportosan települtek, s a nagy jószágok tartására, a gabona és egyéb termények feldolgozására, tárolására szolgáltak. A Tisza és a Körös szabályozása után a falu növekvő népessége az egykori vízjárta területeket is kezdte beépíteni. Az új falurészek szerves folytatásai a régi, árvízmentes falumagnak, s mert mérnöki tervek alapján osztják a telkeket, terjeszkedésre is van lehetőség a telkek nagyobbak, gazdasági udvarral rendelkeznek, s szabályos utcás település részek fogják körül a régi halmazos magot. Ugyanakkor felszámolják az egykori kerteket. Ez a múlt ma is tükröződik a település képben, az utcahálózat jellegében. A régi mag zegzugos utcahálózata jól elválik a nagyobb telkű, későbbi utcás résztől még akkor is, ha a házak a régi részen jellegükben hasonlóak lettek az újabb rész házaihoz. Ez a településképp nemhogy megóvandó, de távlatokban éppen hangsúlyozandó.

A településképp és a telekszerkezet, illetve az építészet az 1950-1990 közötti években újabb változáson ment át, s ennek pozitív vonásai mindenképpen megőrzendők és felhasználhatók a jelen és jövő faluképének alakításában is. Megszűnt az egyéni paraszti gazdálkodás, sőt a háztáji is, ez pedig megváltoztatta a beltelek funkcióját, szerkezetét, küllemét. A melléképületek egy része feleslegessé válik, s átalakítják vagy lebontják ezeket, kivéve a disznóolat és a vele összeépült tyúkólat. Szenes- és faskamra, garázs, műhely lesz belőlük, a kukoricagórét, szénatárolót, istállót lebontják. Az egykori baromfiudvar javarészt fokozatosan megszűnik, kocsibejáró, virágoskert lesz belőle, néhol kert, szőlő, gyümölcsfa jelenik meg. A helyben szándékozni maradó lakosság új családi házat épít, amelyet közművesítenek, virágoskerttel öveznek, lebontják az udvari árnyékszéket, eltűnik a trágyadomb, ásott kút. Eleinte szépen megművelt kertek, az utcafronton virágos kertek jellemezték ekkor az átalakuló településképet,

ám a lakosság elöregedésével ezek lepusztultak, s csak ott maradtak meg, ahol javakorabeli emberek laktak.

Az 1980-as évek közepétől újabb tendencia jelenik meg. A falvakban városiak jelennek meg, s jó állapotban lévő parasztházakat vásárolnak, amit többnyire stílusosan felújítanak, udvarát parkosítják, is konyhakertet hagyva, pár gyümölcsfát ültetve. A helybeliek ugyanakkor egyedi jellegű, a hagyományostól eltérő házakat szeretnek építeni.

A Tiszazug nem tartozott az Alföld tanyás övezetébe. Tanyák építése a kishatárú községekben célszerűtlen lett volna. A jelentős külterületi lakosság a 70-es évek közepéig a szőlőskertekben élt. Itt csaknem mindenkinek volt néhány négyszögöl, hold szőlője, köztes gyümölcsfákkal, köztes veteménnyel. A lakott szőlőbeli tanyák, vagy egy-két éjszakára igénybe vett szerszámos kamrák, azaz szőlőbeli kunyhók, a sár-, a nád- és a vessző építés szinte az Árpád-korig visszanyúló technikáját, módjait, építészeti archaikumait őrizték meg (földbe mélyített lakótér, külső kemencék, nád- és vessző vázú sárfalak, sárbútorok: padka, dikó, vakablakok, szabadtéri tüzelőrendszerek) a termelőszövetkezetek ezt az archaikus, idegenforgalmi látványossággá is tehető külterületi világot szőlőrekonstrukció címén százados növényzetével, régi fajtájú gyümölcsfaival együtt lerombolta, kiszántotta. A cibakházi Bátor-szőlő, a tiszaföldvári Homok, a szelevényi Halesz őriz még nagyobb összefüggő területen valamit a hajdani állapotból. Vigyázni kellene erre a megmaradt értékre, szorgalmazni, hogy a megújítások a régi kép feltámasztását segítsék elő. Így egy-egy hosszabb út célpontjai, állomásai lehetnének turisztikai szempontból.

A falukép gondozottsága

Az előbbiekből kiderül, hogy a Tiszazug falvainak külső képét adottságnak tekintve a jelen állapotot valami módon vonzóvá kell tenni. Megújítani, és mindenek fölött gondozottá tenni a faluképet. Ezt legelőször leggyorsabban és legolcsóbban a telekredezéssel lehet elérni. Virágoskert, baromfiudvar, konyhakert, gyümölcsös. Ez elsősorban az egyes családok, lakosok hasznát is hozó tevékenysége (a család táplálása) kell, hogy legyen. Ez a jelenlegi mind aggasztóbbá váló belenyugvó, apatikus szemlélet cselekvő magatartássá alakítását is megköveteli, illetve a kettő feltételezi egymást. Az utcakép gondozottsága a családokon kívül (a háztelek szélességében) a község elsőrendű feladata (ellenőrzött közmunka). A kapuk kerítések, megújítása anyagot igényel, amelyhez a rászorulóknak a község anyagi támogatást adhatna. Az utcaképet a kerítések, kapuk nagyban meghatározzák, átalakításuk lassú folyamat, hiszen csak akkor kerül rá sor, ha megújítás szükséges. Elképzelhető azonban, hogy községenként hosszú távra sajátos, előre megtervezett, bizonyos határon belül variálható kerítés és kaputípust terveznének.

Hasonlón – megfelelő, a mai állapotból kiinduló felmérés után olyan modern, a mai igényeket kielégítő háztípusokat, funkcionális telek elrendezést megterveztetni, amely idézi a régi képet, a falu és a táj, a természeti környezet viszonyát. Régi technikák, helyi építőanyagok, formák, alaprajzok, utcafront, akár a halmaz jelleg, a kisméretű zsúfolt udvar, beltelek, zúgok, zsákutcák megtartása, vagy újszerű megidézése is számba jöhet. A hetvenes évek elején a nagyiváni falukép megóvása, az akkori igények szerint, úgy vélem nem volt sikertelen. Egy vonzó külsejű községben érdemes ugyanis – ha megfelelő szolgáltatások is vannak -- több éjszakát tölteni a tájra kíváncsi turistának. Ezek nélkül nem megy. Az arborétum Tiszakürtön szép programot, gazdag látványosságot ígér, de önmagában ezért több napon át a látogató nem marad ott. Első tehát a vonzó falukép megteremtése.

Ha már a falu képnél tartunk, külön meg kell említenünk a templomokat, amelyek itt, a XVIII. század végétől, de főleg a XX. század elején épültek. Cibakháza és Csépa kivételével a Tiszazug települései protestánsok voltak, és ezért a török után megéledő lakosság visszatérve a környék mocsaraiból, távolabbi vidékekről, még ideiglenes templomokat épített, és ezek a leírás szerint vesszőből font paticsfalu építmények voltak. A protestánsok templom építkezését III. Károly és Mária Terézia rendeletei korlátozták (pl. tornyot nem építhettek, a templom egyosztagú, csúrszerű építményhez hasonlított). II. József rendelete tette lehetővé a protestáns templomok építését maradandó anyagból, toronnyal. Ezek rendszerint klasszicista, illetve copf stílusúak, toronysisakjukat pedig később kapták, amikor a közösségnek erre is tellett. Ezért ezek a toronysisakok meglehetősen változatosak. Magukban hordanak egy egész XIX. századot, de némelyik későbbi nagyobb átalakításokat is megélt. A templomokat jó szerint, maguk a protestáns közösségek építették, csekély földesúri hozzájárulással. Csépán és Cibakházán a váci egyházmegye segítőkészsége révén a templomok egyszerre, azonos stílusban épülhettek fel. Mivel a templom mindenütt a község középpontjában, ott is a legmagasabb ponton épült, ezért egyben a falu központi részét is jelentette. A paplak, az iskola, a község háza, és rendszerint egy nagyvendéglő alkotta a község legrangosabb részét. Ezért a templomok gondos felújítása, környékének bővítése a cinterem (templomkert) területének mintegy megtoldásaként, az első világháború után a hősök ligetének megnövelésével, utóbb a második világháború után a rendszerint főtéren lévő piacterek parkosításával, kiterjedt zöld felület ún. park keletkezett. A hősök ligetében került felállításra mindenütt az első világháborús, hősi halottak nevét is feltüntető emlékmű, illetve, ennek az emlékműnek volt méltó környezete maga a hősök ligete. Az utóbbi 30 évben kerül az első világháborús emlékmű mellé a második világháború áldozataira emlékező alkotás is.

Ma ez a parkosított tér többnyire funkciótlan. Hiszen a kertes házakból álló falvak népe, és nem csak a parasztság, nem veszi igénybe. Ide senki sem fog kiülni, levegőzni, szórakozni, ha csak a településre érkező idegen nem teszi ezt meg. Ezeknek a parkoknak meg kellene találni a funkcióját, amely jelleget ad neki, amely elősegíti, hogy igazában véve lakottá és ennek következtében gondozottá váljon. Nem elegendő, és céltalan is az a módszer, hogy ha már park

van, és ez a község középpontja, akkor egy újabb szobrot itt állítsunk fel, gazdagítsuk egy-egy emlékművel, vagy a községből elszármazott híressé vált ember szobrával.

Természetesen ez egy általános kép, amely összefügg a tiszazugi községek rendszerint halmaz szerkezetével, ugyanis mindenütt egyedi helyi és konkrét adottságok a meghatározók. Tiszainokán például, nem messze a községmagtól található a kastély parkja is. Tizsakürtön az arborétummá vált kastélypark, és az ettől nem messze lévő parkosított, emlékművekkel ellátott hagyományos főtér, amelyet az új emeletes iskola végképp elzár egymástól ahelyett, hogy rányitották volna a kastély homlokzatára és a templomra ezt a teret. A katolikus templom Csépán a legmagasabb helyre épült, de a falu szélén az árvizek által alámosott dombtető, melynek mögöttes tere nincsen. Az előtér pedig egészen másképp alakult, hogy sem itt rangos község alakuljon ki. Igen szerencsés ebből a szempontból Cibakháza, ahol az egykori községmag zegzugos utcahálózataival közvetlenül a Holt-Tisza partján van. Nagyréven nem közvetlenül a víz partján fekszik a község, ellenben a Holt- és az Élő-Tisza egyaránt közel van, s más-más kincseket rejt.

Emlékeztetni szeretnénk arra, hogy az 1919-es nagy árvíz idején, amikor a vörös katonák a románokkal vívott harcban átlótták a Körös-gátat, s rászabadították a Körös árját a dél-tiszazugi községekre, a betörő víz a templom kivételével csaknem minden házat elmosott Szelevényen. Jelentős kárt szenvedtek mindazok az új községrészek a többi falvakban is, ahol a terjeszkedő falu már nem az egykori árvízmentes szintre települt a vízszabályozások után. Ma az egykori halmaztelepülés telekrendszerét a község központi magja körül kialakult zegzugos utcahálózat jelzi csupán. Ennek megőrzése, illetve érzékeltetése építészeti és az utca fásításával, parkosításával igen fontos lenne, és egyedi arculatot adna a tiszazugi községeknek.

Mint említettük, az úri birtokosok is kisbirtokosoknak számítottak a Tiszazugban. Jelentős vagyonuk nem volt, és ez a kastélyok, kúriák építészetében is megnyilvánult. Sokszor alig különböztek "kastélyaik" egy jókora parasztháztól. Kunszentmártonban jelentős számban vannak ilyenek, de megemlíthetem az egykori Sárszegy kastélyt Cibakházánál. Némelyik kastély (Tiszaföldvár, Kungyalu) megmaradt, felújításuk már régebben megkezdődött, ezeknek folytatódniuk kellene, hogy turisztikai szempontból hasznosíthatók legyenek.

A megőrzendő építmények között külön meg kell említenünk az egykori úgynevezett nagy vendéglőket. Ezek korábban a szombat, vasárnap délutáni táncoknak, farsangi, húsvéti, szüreti báloknak adtak helyet, köznapokon pedig a reggel munkába induló este munkából hazatérő férfiaknak voltak betérő helyei egy-egy féldecire, néhány pohár borra, napközben pedig a már nem dolgozó öregeknek, átutazó idegeneknek pihenő helyei, ahol esténként néha zene is szólt. Bizonyos napokon a mulató legények spontán összejöveteleinek adtak helyet. Korszerűsítés

címén az '50-es, '60-as évek ízlése szellemében átalakították, üzemi étkezési helyé tették, korábbi jellegüktől teljesen megfosztották. Kíváncsok volna ezeket felújítani a régi stílusban, és megpróbálni benne a régi életvitelt feltámasztani. Természetesen a korszerű higiéniai körülmények között.

Az ilyen helyre betérők számára esemény számba ment annak idején a friss hordó csapolás, amelynek idejét a helybeliek jól ismerték, és betódultak erre az alkalomra. A kocsmáros ugyancsak közszemlére bocsátotta a többnyire egész évre beszerzendő bort, több mintát is kínálva, hogy a törzsvendégek döntsék el melyikből szerezzenek egész évre. Tudjuk nagyon jól, hogy ma az élelmiszer fagyasztás megkönnyíti a vendéglátók munkáját. Csak ki kell venni a bepanírozott húst, és kisütni. Kibontani a sörös üveget, melyből nagy a választék, kihúzni a dugót a nagy kínálatú palackos borból, megmelegíteni a kész levest, vagy a megpuccolt lefagyasztott zöldséget oda tenni főni, szalma krumplit sütni.

Nem kellene azonban elfelejteni a régi vendéglők ma már mindenképpen újdonságnak ható, külföldön megcsodált korábbi módozatait. Amikor a vendéglős meghatározott napon vágta (vagy vágatta) a disznót, borjút, birkát és azon melegében disznótoros vacsorát rendezett belőle, frissen töltött hurkával és kolbásszal szolgált, készített birkapörköltet, juhhúsos kását, bécsi szeletet. A betérő vendég olykor a meleg nyárban is hűtött kocsonyát ehetett. Kérésre száraz kolbászt főzött tormával, házi sütésű kenyérrel, vagy kívánságra az udvaron tébláboló baromfi nyakát vágta el. Mikszáth Kálmán: Különös házasság című regényében a hazatérő diákok Tóth uram vendéglőjében a kiválasztott rántani való csirkét kergetik az udvaron, amiből két fertály óra múlva már vidáman falatoznak.

Ugyancsak más az íze a kertből frissen szedett sárgarépanak, petrezselyemnek, salátának, uborkának, mint az előfagyasztottnak. Más a frissen szedett gyümölcs, vagy az éppen kifogott hal, amelyet a horgász frissen a vízből kifogva szállít. Régen egy vendéglő efféle kínálattal egy egész családnak adott munkát, és eltartotta őket nem is rosszul. Nem hisszük, hogy egy ilyen tradicionálisan működtetett "egykori nagyvendéglő", az ebben való étkezés, időtöltés, vagy a rendezvényén való részvétel, ne vonzaná a turistákat, ne jelentene élményt az idelátogatónak, ne távozna a vendég azzal az érzéssel, hogy valami tájjellegű, sajátos, a pénzét megérő élménnyel gazdagodott.

Cibakházán a nagyvendéglő homlokzatára kitűzött nemzeti színű zászló azt jelezte, hogy bál lesz. A bált a vendéglő kibérlésével különböző szervezetek rendezték: Tűzoltóegylet, Iparoskör, Gazdakör, Levente. Később pártok, azok ifjúsági szervezetei, utóbb vállalatok, tsz. stb. Hétvégeken a bent mulatozó legények az utcán sétálgató lányokat hívták táncba, ilyenkor zászló nem volt kint, mert csak közönséges szombat - vasárnapi tánc volt. A vendéglő el tudott

tartani egy zenekart is. Akkoriban cigányzenekart, legalább 4-5 tagút, később ún. szalonzenekart, melyek cigányzenét, népszerű slágereket, divatos tánczenét játszottak. A zenészek gyakoroltak is, új nótákat, darabokat tanultak, és ezt rendszerint a nap folyamán a vendéglőben, mikor kevesen voltak. Ám ha alkalmas vendég, vagy vendégcsapat érkezett, azonnal kéznél voltak, és játszani kezdtek. Ez a szerződésükben is benne volt. Nem hihető, hogy ezt ma ne lehetne újra meghonosítani, vagy feltámasztani. Szokás volt néha máshonnan zenekart hívni azért, hogy vonzóbbá tegyék a rendezvényt. Rendszerint a vendéglőben rendezett lakodalmakon is a helyi banda játszott, de előfordult, hogy ide is máshonnan fogadtak zenészeket.

Azt mondjuk tehát, hogy speciális kínálatával egy 5-6 tagú családnak, s egy 5-6 tagú zenekarnak nem meggazdagodást, de tisztos megélhetést jelentene a régi vendéglő hagyományának ilyen felújítása. Természetesen egy falu csak egy ilyen intézményt bírna meg, véleményünk szerint.

Ezekben a vendéglőkben, még korábbi időkben, vándorszínészek előadásait is megrendezték. Amellett hogy elképzelhető az is, hogy itt vándorkomédiások is otthonra lelhetnének (ma számos ilyen társulat van az országban), hogy itt színi előadások is életre keljenek, egy másik, jelentős lehetőségre hívnánk fel a figyelmet.

Tudnunk kell ugyanis, hogy a Tiszazugban miként az ország más részein is, a két világháború között meglehetősen nagy népszerűségnek örvendett a különböző civil egyesületek által rendezett, olykor helyi szerzők írta színdarabok, ún. szerepek vagy színielőadások sora. Rendszerint közismert magyar nótás népszínművek voltak (Falurossza, Gyimesi vadvirág, A pópa lánya), vagy operettek.

Tiszaöldvár a 60-as, 70-es években országosan is híres volt diákszínpadáról. Úgy véljük, hogy nyugodtan tekinthetnénk az amatőr színjátszás múltja miatt feléleszthető hagyománynak a köznevelés e formáját. Ha a tiszaöldvári irodalmi színvonalú színjátszást ezzel a háttérrel is megtoldjuk, s úgy tekintünk rá, mint amely a vendéglőkön keresztül összekapcsolható a vándorszínészettel, éppen nem gyökértelen hagyományról kell beszélnünk.

Természetesen azóta sokkal alkalmasabb helyei is vannak a színielőadásoknak, mint a vendéglők. Sok helyen szinte program és funkció nélkül maradtak az egykori művelődési házak, és azok erre alkalmas színpadjai is. Ezen kívül, színi előadások tartására nyáron alkalmas hely szabadtéren is adódik. Általában, a most virágába szökő falunapok pódiumai, és nagyobb

rendszerességgel olyan helyek, mint a tiszainokai kastélykert, vagy a tiszakürti arborétum. Meg lehet találni minden településen azokat az embereket, fiatalokat és idősebbeket, akiknek hajlamuk és adottságuk van a színjátszásra, pódiumon való szereplésre, illetve arra, hogy színdarabokat, irodalmi műsorokat rendezzenek. Ez értelmes elfoglaltságot adhatna a helybeli ifjúságnak éppen úgy, mint azoknak a felnőtteknek, akik társaságban, tartalmasan szeretik az időt eltölteni. Egy-egy jól sikerült rövid műsorral esti programként a csapatosan érkező turistákat is helyhez lehet kötni.

Kívülük ott vannak a legtöbb helyen akár ezekbe a műsorokba is beépíthető népi tánccsoportok, esetleg kórusok produkciói is, melyeknek nagyobb a múltja, hisz az ötvenes-hetvenes években a művelődési házak pártfogolták a néptánc mozgalmat, együttesek jöttek létre minden településen. A Kodály módszerű iskolai oktatás, a pávaköri mozgalom is nyomokat hagyott ebben az időben. Ahol van vagy összejön, a különféle hangszeres együttesek (cigány-, citera-, népi hangszeren játszó népi zenekarok, beat-, rock együttesek, kórusok) műsorai, illetve különös hangszer tudású vagy nívós egyéni énekes, vers-, mese- és prózamondó produkciók is (pl. a Szolnok Rádió magyar nóta versenyén nem régen első díjat nyert tiszaföldvári énekes) részei lehetnek egy-egy rendezvénynek, produkciónak és példájuk másokat is inspirálhat.

Ha szervezettebben és nagyobb méretben megindulna az idegenforgalom a Tiszazug községeiben, akkor ezek egy kínálati lapon közzé tehetők, talán előre bejelenthetők, ajánlani, igényelni, megrendelni is lehet. Nyilvánvaló, hogy ez hosszas előkészítő munka után érhető csak el, ezért a munkát már ma meg kell kezdeni, és az idő fogja eldönteni, hogy melyik válik közülük igazán életképessé, és melyik marad meg legfeljebb saját időtöltésre alkalmas, de tartalmas elfoglaltságnak. Megtalálva az erre alkalmas helybeli személyeket, esetleg más községekkel összefogva, a programot összeegyeztetve el kellene indulni ezen az úton. Ha már valami meg van belőle, konkrét terv és pályázat is írható, mely talán külső anyagi támogatást is eredményezhet.

Nem kell itt nagy dolgokra gondolni.

Alapvető szempont az, hogy a pár évtizede még megvolt az idősebbek emlékezetében még élő, konkrét tárgyi valóságában, szellemében (ha erősen lepusztult állapotban is) még szemlélhető egykori falusi kultúrát a megelevenítéshez szükséges eljárásokat még ismerő helybeliek segítségével sajátunkká téve valahogyan feltámasszuk. Mindezt úgy, hogy az erről alig tudó mai fiatalságban tudatosítsuk azt, hogy ez az érték a sajátjuk, mert ősök teremtették, formálták saját ízlésük szerint, s ez tartotta meg őket az igencsak viharos történetük legreménytelenebb korszakaiban is. Bűn és nagy mulasztás lenne veszni hagyni.

A tartós idegenforgalom társadalmi és emberi feltételeiről

A vendégfogadás alapvető feltétele a vonzó emberi környezet, amit csupán a helybeli lakosság vonzó életvitele, a pezsgő vidéki élet, a szíves, őszinte fogadtatás, rendezett lelki, szellemi viszonyok, kisugárzó jókedv adhatja meg. Ezt nem lehet mímelni, az élet természetes részeként, a vidék, a település sajátjaként kell megjelennie. Az idegeneknek otthonosan kell magukat érezniük, hiszen pihenni jönnek ide, kikapcsolódni, erőt gyűjteni, megújulni. Senki sem vágyódik olyan helyre, ahol ezek a feltételek nincsenek meg. Ahol magányos, rosszkedvű, elesett emberek beszélnek keserűen sorsukról, betegségükről, s ömlik belőlük a panasz.

A falunak valós étellel kell megtelnie, s ezt csak a szívesen, látható jó kedvvel végzett munka adhatja meg, aminek napi, heti, évszakonkénti, egész évi ritmusa van, s kézzel fogható, szemmel látható eredménye is. A ház napi munkarendje, a háztartás tennivalói, a ház körüli mindennapi munka, amelyben a család minden tagja részt vállal, pontosan teljesít. Az itt megforduló idegen – akár csak átutazik, akár szállást foglal, egyedül vagy családosan esetleg vissza-visszatér – e napi tevékenységre, ennek ritmusára építhet, itt töltött idejében számolhat vele.

Alapvető ezért a vendégszobán, lakáson, udvaron kívül az egész porta rendbetartása, a háznál tartott állatokkal való foglalkozás, a kert megművelése, a háznál való tennivalók rendszeres elvégzése. A tiszazugi kis települések képe ezzel minőségileg nemcsak megújul, de az idegen látni, tapasztalni fogja, hogy a napi konyhára való részben a portáról kerül ki, higiénikus környezetből, frissen és ez kerül az asztalra.

Városi gyermekek egy sereg olyan munkamozzanatról, foglalatosságról szerezhetnek közvetlen tapasztalatot, amelyről legfeljebb irodalom vagy biológia órán, ha találkoztak vagy festményen, filmen, tévében láttak. Ma már sokan nem értik, s külön meg is kell a tanároknak klasszikusaink sorait magyarázni. Aktív pedagógusok mondják, hogy a Kincskereső kisködmön nehéz olvasmánnyá lett, érthetetlenné vált, sok részletét a tanárnak kell értelmeznie. Vagy mit ért az a gyermek a Toldi alábbi részletéből, aki komfortos, távfűtéses lakótelepi lakásban él a város közepén, s még csak gáztűzhelyen fokra, időre beállított sütőben sült pucolt vagy feldarabolt csirkét, kimért, felszeletelt, műanyag tálcán fóliával borított disznó vagy egyéb húst látott életében, konyhakész fóliázott leveszöldséget, csapból folyó hideg-meleg vizet használ főzéshez, tisztálkodáshoz.

Mit tehetünk a Tiszazug idegenforgalma érdekében?

Írta: Szabó László

2011. május 16. hétfő, 10:40 - Módosítás: 2015. július 05. vasárnap, 07:47

Tán kigyúlt a ház is, úgy füstöl a kémény,

Nagy kolonc köszöntget a kút méla gémén.

A malac-nép sír-rí; borju-bárány béget.

Aprómarha-nyáj közt van szörnyű ítélet.

A fehércseléd közt a beteg se lomha:

Holmi kis vásárnál népesebb a konyha.

Egy cseléd vizet tesz félakós bögrében,

Mely ha forr a tűzön, s nem fér a bőrében,

Akkor a baromfit gyorsan belemártja,

Tollait letörli, bocskorát lerántja.

Van ki a kis bárányt félti izzadástul;

S bundáját lerántja, mégpedig irhástul;

Más a vékonypénzű nyúlat szalonnázza.

Hogy csöpögjön zsírtul ösztövé csontváza.

Másik a malacot láng felett hintálja;

Szőrit kés fokával bőrig borotválja.

Bort ez csobolyóban, az kecsketömlőben.

Kenyeret hoz amaz bükkfa tekenőben...

Nos, az ilyen gyermekek mennek el az állatkertbe, fesztiválokra, kiállításokra kutyát, macskát, nyulat, birkát, tehenet simogatni vagy hiszik, hogy a svájcer tehén lila. Ha egy városi család csak pár napot is eltölt egy faluban, többé nem lesz effajta pótlékra szüksége, s magyarázat nélkül is megérti Arany János versét, s nem romantikusnak, hanem reálisnak tartja.

A paraszti társadalom hagyományos szerkezete a múlté. A mai középgenerációnak még emlékezetében is alig él, s ebben fogódzót találni vidékünkön sem maradványaiban, sem tudatilag (erkölcsrend, szokások, paraszti munkaerkölcs, mentalitás) nem lehet. Ez a generáció a létező szocializmus viszonyai között nőtt fel, s helyben élő vagy visszaköltözött része termelészövetkezetben, községi apparátusokban, ingázó munkásként élt, ennek a világa, napi valósága, mindennapi tevékenysége, erkölcsi felfogása között élt, s ezt hordozza zsigereiben, ennek tevékenységi körét ismeri, e korszak iskolában szerzett ismeretei, tudása, ideológiai és erkölcsi felfogása, értékrendje jellemzi. Ez ma és főleg a jövő szempontjából sok tekintetben használhatatlan, sok vonatkozása egyenesen káros. A szigorú paraszti munkaerkölcs, a szokásokat és szemléletet, a (falu)közösséget még összetartó valláserkölcs lazulásának folyamata ez, majd ennek nyilvánosság előtti tagadása, de belülről való, még öntudatlan őrzésének kora ez az időszak. Ebből bizonytalanság, kétszínűség fakad, mely az őszinte, célra törő, egyenes cselekedetet gátolja, fékezi. Ez a kor ügyeskedésre, hazudozásra, úgymond aprócska dolgok elhallgatására, letagadására és alakoskodásra nevelt. A köz-, a közvagyon kis mértékben való megkárosítása bocsánatos bűnnek számított, néhány szál deszka, kézi szerszám, egy-két marmonkanna gázolaj, termény, gyümölcs hazavitele, pár órával, nappal megtoldott munkaidő, kozmetikázott útiszámla, csúsztatott jelentések, statisztikák, munkából való késés, lógás néven ismeretes munkanap eltöltése, táppénzre való kiíratás miatt nem háborgott senki, ez szinte természetes volt, valamilyen módon mindenkinek kijárt. A közösség javaihoz, a munkaadóhoz, a munkatársakhoz való laza erkölcsű viszony, a felületesen végzett, összecsapott munka természetes jogként való értelmezése mögött ott állt a saját javak államosítása, a földek, állatok, szerszámok téeszbe való bevitele, a kényszerű szövetkezés ténye.

Erre a még elevenen élő, bár már csak emlékké vált korszakra, az ebből kisarjadzott mentalitásra, közfelfogásra építeni, sikeres vállalkozásba kezdeni aligha lehet. Az egymás iránti bizalom, az adott szó súlytalansága, a magunkért és másokért való felelősség vállalásának hiánya bizonytalanná tesz mindenkit. Ettől már nem esik túl messze az a szemlélet és gyakorlat, amit megélhetési bűnözésnek neveznek, s amit úgymond hivatalosan is el kell néznünk, meg kell értenünk. Hasonló tapasztalatot és felfogást nyugszik az adócsalás és az adózást kikerülő feketemunka is. Ennek orvossága nem az ellenőrzés, a szankcionálás, az építkezők, szüretelők, disznóvágásra betolakodó ellenőrök zaklatása, hanem e kártékony felfogás megváltoztatása.

Ugyanakkor megvan ebben a generációban a téeszben, kis üzemekben, távolabbi munkahelyeken ingázóként, vagy városi lakosként megismert közösségi munkahely iránti igény, a biztos állás iránti vágy, a rendszeres, havi fizetésre, szociális juttatásokra számot tartó jogos elvárás, amely biztos alapja az életnek, a család létének. Munkanélküliségként ezeket elveszíti, saját életét, gyermekei jövőjét nem tudja biztosítani.

Társul ehhez az egykor minden falusi lakosnak szinte kijáró (szülők, testvérek, rokonos révén) többlet jövedelmet, biztonságérzetet adó háztáji gazdaság megszűnte, amelyet hazatérve a munkából esténként, hétvégeken, ünnepeken megművelt, segített karban tartani, amely kiegészítő jövedelmet, a háztartás alapjait jelentette vagy éppen piacra termelést is lehetett építeni rá összefogással, jól szervezett családi munkával. A családban mindenki rendelkezett a gyakorlatban alkalmazható alapvető szaktudással, ismeretekkel, amit a paraszti, vidéki létbe való beleszületés és munkába nevelődés során természetesen sajátított el. Voltak, akik erre kisebb vállalkozást is építettek, korszerűsítettek, gépesítéssel könnyítették az idősebb családtagok munkáját, bevonták a gyermekeket is, s 40-60 darab disznót adtak le, libát, nyulat tartottak megfelelő rendszerben, különböző céllal, bikát neveltek, tejet, tojást adtak le, előre leszerződve. Amíg megvoltak a szőlőskertek, a gyümölcs, a bor, a zöldség néhol eladásra került, jelentős jövedelem kiegészítő volt. Martfű, Tiszaföldvár, Kunszentmárton, illetve Szolnok, Tiszakécske, Csongrád, Szentes kisebb üzemei, általában a könnyűipar nem túl magas jövedelme nőknél, férfiaknál, fiataloknál egyaránt kiegészülhetett.

Jóllehet, hogy a beadás, a kulákok elleni harc, a szövetkezetbe való bekényszerítés sokakat ösztönzött a városokba költözésre, a falvak eróziója, nagyarányú előregedése, népességének apadása mégsem erre az időre esik. A legidősebb generáció természetszerűen helyben maradt, de a következő generáció is itt képzelte el jövőbeni életét, s egyáltalán nem akart elköltözni. Nem statisztikát idézek erre bizonyásképp, mert az csak következmény, s nem bizonyíték. Nem látni a szándékot a számok mögött.

A helyben maradás szándékát a falukép megváltozása, a település átépítése igazolja leghívebben. A nádtetős, vertfalú vagy vályogházak tömegét lebontották az 1960-as évek második felétől. A kvadrátos, sátoztetős, kocka házak típusútervek szerint nőttek ki sorra a földből, de még meghagyták a hagyományos telekbeosztást, a régi melléképületeket, konyhakerteket, gyümölcsösöket. Családi együttélés, több gyermekre való igény és a gazdálkodás kis méretekben való folytatása öltött testet benne, mutatja ma is a szándékot, e generáció jövőről való képét. A falvak belső magja mintegy kiterjedt, az egykori árvízjárta részekben falurészek keletkeztek (esős években ezek a telkek vizesednek fel). A szőlőben élő állandó lakosok ekkor lesznek falu lakókká, s tűnik el a külterületi népesség, velük együtt a kiépített iskolarendszer, a lakosságot kiszolgáló bolt- és kocsmahálózat, nem utolsósorban a vagyonbiztonság.

A külterületi, a Tiszazugban elsősorban a szőlőket érintő külterületi lakosság felszívódása, faluba költözése ellentmondásos folyamat, s itt a munkanélküliség egyik számba nem igen vett forrása, ami a szőlő- és gyümölcs- és kertkultúra végső pusztulásával járt együtt. Ellentmondásos folyamatnak tekintjük azért, mert éppen ebben az időszakban jelenik meg egy

igen fontos új elem a vidék gazdálkodásában, amit ez a generáció azonnal felismert: a fóliázás. A háztáji egy holdjára és a kertekre épített, a pusztuló szőlőskertekkel is egyre jobban lecsökkenő, egyéni mezőgazdasági tevékenységet fenntartó kis terület nem kecsegtetett senkit nagy reménnyel. A fóliázás azonban új távlatot nyitott. A viszonylag kis terület hozama jelentősen növelhetővé vált, a megművelt terület kiterjesztése nélkül. A tenyészdő határai kitágultak, a primőrök korán megjelenhettek, a boltoknak akár télen is szállíthattak friss árut. A kezdeteket magam is láttam. Leginkább Cserkeszőlőn lehetett ezt észlelni, ahol a fürdő vendégei a primőröket is nagyobb mértékben vásárolták, de a kunszentmártoni piac is jó felvevőterület volt.

A fóliázás ezen a tájon nem előzmény nélküli. Az arzénes per miatt falujárók hada jelent meg, s segíteni akarván előadásokat, új gazdasági lehetőségeket népszerűsítettek. Egyik legaktívabb csapat a Kert-Magyarország eszméjét terjesztette, s hasura-gazdálkodás néven ajánlottak hasonlót. Hatásukra többen is építettek kisebb-nagyobb palántanevelő üvegházakat, vagy alkalmazták sikerrel a gyékény takarót (hasura) melegágyakon. A fólia ezt a lehetőséget messze felülmúlta. A Tiszazugban ezért meglehetősen gyorsasággal jelenik meg, de sajnálatos módon ugyanígy fel is hagynak vele. Ugyanis nem követte ezt valamely feldolgozó, konzervkészítő üzem kiépítése, felvásárlás megszervezése vagy hűtőház építése. A viszonylag korán jelentkező kezdeménynek nincs igazi folytatása.

A harmincas évek falukutatói a Tiszazug gazdálkodása egyik jellemzőjének tartották a baromfitartást, a tojással való piacozást. Az állattartáson belül ez annak ellenére jelentős volt, hogy a helyi és környékbeli piacokon fele vagy annál is kevesebb áron kelt el a tojás, mint a pesti piacon. Fontos, de apró haszonvétele volt, ha a tiszazugi viszonyokat tekintjük. A baromfi és tojás jó minőségű, bevált parlagi fajták helyben kitenyésztett változata volt. Külön hangsúlyozza Szállási Sándor a kacsák jelentőségét, nagyobb súlyát. Tudjuk, hogy a liba nagyobb arányú tartása összefügg a kiskunfélegyházi Szabó-cég nagyarányú felvásárló tevékenységével. Mára mindez a múlté, mind fajtáit, mind a tartás intenzitását tekintve. A háztáji gazdaságoknak szerves része volt a baromfiállomány. Eladásra, helyi és néhol közeli piacra is került belőle, de a háztartás húsellátásában is nagy szerepe volt. A hatvanas évek közepétől a baromfi tartásában egyre nagyobb szerepet kap a táp, hovatovább a természetes takarmány (szemes és zöld) egyre inkább visszaszorul, s a minőséginek számító úgynevezett tanyai tartású baromfi csak elvileg létezik. Ha valaki gazdaságossági szempontból szól a baromfiról, azzal kezdi kalkulációját, hogy a táp árát számítja ki. A megtermelt szemes termény vagy a vásárolt kukorica csak ezután következik. A tyúk, liba, kacsák ültetése is visszaszorult, a napos baromfi árával számolnak. Ez gyökeres fajtaváltást, minőségi romlást eredményez húsnál, tojásnál egyaránt.

Ha idegenforgalmi szempontból nézzük a falut, a vidéket, mind egy-egy rendezett, belakott porta, melynek területén aprójószág, megművelt kert, az idény végéig állandóan termő

gyümölcsfák, felhalmozott takarmány van, nem nélkülözheti a disznót, a tehenet, szintúgy a falu egésze egy valamire való csordát, juhnyáját vagy más falkát, libacsapatot, de legalább néhány kipányvázott állatot. Ha Svájcban, Ausztriában ezt természetesnek tartjuk, holott jól tudjuk, gazdaságilag nem ez tartja fenn a családokat, akkor miért tartanánk különösnek vagy épp nevetségesnek ezt hazánkban, hazánk kis falvaiban! Bizony ez a városi, de vidékre vágó, pihenni akaró emberek szemében – akár magyar, akár külföldi – hozzátartozik a falu fogalmához. S eseménynek kell lennie a nyáj hazatérésének, az esti fejésnek, a jószág etetésének, itatásának, a friss tej megízlelésének, kemencében (udvaron, alsó épületben) való sütésnek-főzésnek, idényszerűen végzett feldolgozó, tartósító, betakarító munkáknak.

Egy disznóvágás, egy száraztészta készítés (csiga, lebbencs, tarhonya), egy lekvár főzés, babfejtés, pálinkafőzés, egy szüret, borfejtés, birkanyúzás, pörköltfőzés egyéb esemény, névnap, születésnap, búcsú, más nagyobb egyházi ünnep, felelevenített népszokás, az alkalomra való felkészülés az épp akkor ott időző személynek, családnak örök élményévé válhat, s visszatérésre ösztönözheti őket.

Már előre halljuk a gúnyos hangokat!

De hát ez fantázia, a korszerűtlen, divatja múlt dolgok megidézése és álságos színjátszás, amibe bele akarjuk szuszakolni a mai embert, bohócot csinálva belőle.

A múlt nem támasztható fel.

Művi dolog, romantikus elképzelés, műparaszt gyártás, kivihetetlen dolog.

Ki kapható erre?

Kapható-e egyáltalán épeszű ember rá?

Ezekre van válaszuk.

Tudomásul kell venni, hogy amennyiben egy egész vidék arra szánja el magát, hogy vendégfogadásból, az idegenforgalomból, mint iparágból szeretne megélni, bizonyos dolgokat fel is kell vállalnia a helybelieknek. Időnként magukra kell öltetniük a jelmezt, akárcsak a színpadra lépő színésznek, át kell alakulnia Romeóvá, Júliává, Glosterré, vagy Bánkká, s Melindává, hogy aztán nyugodtan lehessen köznapi ember, aki apró gondokkal küzd, akinek külön élete van, s panaszkodhat, örülhet, ehet, ihat, szükségét láthat. Amint az asztalra varázsolta a vendégnek kijáró, busásan fizető vendég több fogásos ebédjét a pincér, visszatérhet a konyha sarkában álló kis asztalhoz saját kihűlő ebédjét befejezni, ami nem narancsos kacsasült vagy ilyen-olyan módra készített finomság, hanem paprikás krumpli vagy tökfőzelék. Itt sem kell mást tenni, mint a szolgálat után saját életünket élni. Nem szükséges petróleumlámpával világítani, kútból vizet húzni, nyílt tűzön húst sütni, lóháton vagy gyalog közlekedni. Nekem ott van a korszerű, formatervezett hangulatlámpa, a bekötött hideg-meleg víz, a mikrohullámú sütő, a gáztűzhely, s a garázsban az Opel vagy Volkswagen. A romantikakedvelők, a mindenben kiszolgált megelégedett pihenni vágyók meghozták rá a pénzt. Ami az egyiknek munka, az a másiknak szórakozás és fordítva.

Mielőtt elhatároznánk, hogy idegenforgalomra építve akarunk kitörni a peremlétből, ezt fel kell mérnünk. Egyébként hiába minden, a kudarcot borítékolhatjuk.

Avagy a svájciak, osztrákok nem ugyanezt teszik, s mindenütt a világon, ahol virágzó idegenforgalomból él a lakosság nagy része? Az, hogy antik romokat, középkori várakat, barokk kastélyokat, táji-, természeti értékeket, gyógyító forrásokat, tiszta levegőt, nevezetes emberek alkotásait, alkotásaikból rendezett fesztiválokat kínálok eladásra mindegy. Ennek megvannak a szabályai, velejárói, következményei, amiket tudomásul kell venni.

Ma ennek sajnos a legalapvetőbb feltétele hiányzik: az élő közösség és a társadalom. Külön tanulmányban elemeztem az egy esztendővel ezelőtt közzétett kormányprogramot, abból a szempontból, hogy a mai magyar társadalom miként jelenik meg benne. (Egy éve indított blogomon tettem közzé a Mit nem értünk? A mai magyar társadalom képe és a kormányprogram című írásomat. (Ld. MICINYÚZ). Szomorúan kellett megállapítanom, hogy ilyen szinte nincs is. Már pedig ha ez áll az ország egészére, akkor fokozottabban igaz a Tiszazugra. Súlyos állapot ez, hisz akkor nincsen, akik végrehajtsák a (bármilyen) programot, akik legalább egy kis csapatot alkotva kitörést kíséreljenek meg a peremléti állapotból. Akikhez csatlakozni lehetne, s akik elindíthatnák a közösség-teremtő folyamatot, azt, amely létrehozza az idegenforgalom feltételeit, majd idővel kiteljesítse. Ha mégis kerülne egy ilyen kezdeményező kisközösség, az csupán arra számíthat, hogy némi siker esetén bővülni fog körük, s munka közben, idő teltével megteremtődik a megtartó közösség is.

Melyek lehetnek a változást ígérő első lépések?

Engedtessek meg nekem, hogy ne fogalmazzam meg ezeket újra, s idézzek saját előadásomból, kis rövidítéssel néhány bekezdést. Részletesebb kifejtését, indoklását szükségtelennek tartom azért is, mert ma országszerte civil szervezetek, önkormányzatok szinte "hivatalosan is", s a kormánytól támogatva több helyen kezdtek el olyan programot, amit jó három éve mi is javasoltunk. Ez a javaslat hangsúlyozta, hogy amit ajánlunk az egy lehetőség, járható út, s csupán keret, mert konkrét tartalommal, megoldásokkal a helybeli adottságoknak megfelelő módon szabad csak megtölteni.

Íme!

A változtatást önmagunkon kell kezdeni, elfogadni egy a maitól különböző, a régihez hasonlító, ma korszerűtlennek bélyegzett felelős életeszményt. Olyat, amely cselekvésre készített. Ám ez kevés. Ennek működésbe kell hoznia cselekvőképességünket. Azaz tennünk kell valamit. Valami olyat, amit csak belső erő mozgathat, mert jelentős segítség kívülről nem várható, ezt eleink egyszerűen fejezték ki: Seperjen ki-ki a maga portáján! vagy ... a maga portája előtt!

Vegyük ezt szó szerint!

A munka azzal kell, hogy kezdődjék, hogy ki-ki a szorosan vett portáját, azaz beltelkét (udvarát) és a ráeső utcarészt tegye rendbe. Ez nemcsak sepregetést, a hó eltakarítását, síkosság megszüntetését, a kátyúk kitöltését, az árok kipucolását, esetleg virágos kert vagy utcai fák gondozását, a kerítés javítását, lefestését, a belső udvar tisztán tartását jelenti. Ezt feltétlenül! Hanem az udvar, a telek funkcionális használatát is. Azaz rendbe hozott melléképületekben legyen állatállomány: baromfi, galamb, disznó, s ahol bírnak vele lábas jószág is, még ha ideiglenesen is: rövid hízlalásra, vágásra. Termeljük meg magunknak a húst, amennyire erőnk engedi. Nem kell piacra dolgozni, de belső fogyasztásra igen. Ugyanígy a beltelek kertjeiben teremjen meg a legszükségesebb konyhára való (zöldségfélék, gumós növények, fűszerek) és néhány gyümölcsfa adjon fogyasztható táplálékot embernek, állatnak. Régen ez természetes volt, ma nem az.

Igaz voltak a háznál nagyobb gyermekek, akik segítettek (reggel kiengedték, este beterelték a baromfit, nappal esetleg őrizték, enni, inni adtak nekik, felszedték a hulló gyümölcsöt, vizet húztak, -hordtak). Voltak magabíró felnőttek, akik az öregek válláról levették a nehezebb munka terhét (behordták a takarmányt, kiganéztak, karban tartották, meszelték az ólat, kikeverték a moslékot, ledarálták a kukoricát, szecskát vágtak, itattak), s a hajlottabb korúak gondja a napi apróbb, de állandó vigyázást jelentő munka volt az állatok körül. A kertben pedig egy-egy kis szünettel kapálás, gyomlálás, virágos kert gondozása, az udvar seprése, a ház takarítása, rendben tartása, főzés vagy a főznivaló előkészítése, az apró gyermekre ügyelés...

Azok az emberek, akik ágyban fekvők, gyakran betegek, ápolásra és rokoni, szomszédi vagy a köz által szervezett szociális gondozókra szorulnak, külön bánásmódot, szervezett és rendszeres segítséget igényelnek (főzés, takarítás, fürdetés, testi gondozás). Ám ezek udvara sem lehet elhanyagolt, nemcsak a faluképet rontja, de a köz szempontjából kihasználatlanok a telek adta lehetőségek. Mások az ő konyhájára valót megtermelhetik kertjében, saját gyümölcsét fogyaszthatja, ha metszik, permetezik fáját, a gondozás fejében akár oljai, egész udvara hasznosítható. Ha időlegesen jobban érzi magát szívesebben ül ki saját udvarára, portájára, amennyiben azt rendben tartják.

Aki pedig nem annyira elesett, de ereje nincs kitartó munkára, kapja meg a köztől azt a segítséget, ami szükséges, de maga vegyen részt erejéhez mérten a munkában (állatok etetése, kert gyomlálása, takarítás, járda seprése, hó eltakarítása, főzés – esetleg nagyobb adagban, hogy jusson a szomszédnak vagy másnak is –, kisebb ruhadarabok kimosása –, virágoskert gondozása, ház aljának meszelése, stb.).

Aki ennél többet bír, tehet, az azon felül, hogy saját magát ellátja, telkét rendben tartja, s egyébként rendszeres munkája nincsen, mert helyben nem kap kereső állást, eljárni pedig már terhes neki (másutt sem biztos, hogy kapna munkát), az részben szaktudását, szakismereteit érvényesítve vegyen részt a köz munkáiban, vagy főzzön másra, vigyázzon néhány gyermekre (rokonra, nem rokonra), teremtsen meg maga körül az emberi életet aktív tevékenységével. Nem megoldás a négy fal közé húzódó életvitel, kedély és emberi élet szempontjából. Ezeket a munkákat a régi falusi, paraszti életben kölcsönmunkának, segítségnek nevezték és kiépült rendszere, arányai voltak: alkalom-alkalomért, egy nap egy napért, egy fogatos napért, két gyalog nap, hol milyen arányok alakultak ki. Volt, ahol számon sem tartották, de tudta mindenki, hogy tartozik munkával a másiknak és ha hívták (ha csak mehetett) ment. Működik ez még ma is az építkezéséknél: én hordom a téglát, ásom az alapot, te – ha majd én építkezem – beállítod a nyílászárókat, bepucolod a házat, lerakod a csempét, kikevered a betont, stb.

Ezt a rendszert intézményes segítséggel kellene visszaállítani. Ez nem fekete munka, hanem

egy közösség szolidaritásának tetteiben való megjelenése.

Ma a munkanélküliség hihetetlenül nagy. Nemhogy az idős emberek, de a legmunkaképesebb korú, családdal élő férfiak, nők és a fiatalok is kereset nélkül vannak. Különböző címen kapott segélyeken élnek. Ez a szabad, de segélyt kapó munkaképes korú réteg lehet a bázisa annak, hogy ez a régi-új életeszmeny és gyakorlat megvalósuljon. Ebbe a folyamatba bekapcsolva vihetnek életet munkaerejükkel a tiszazugi falvakba, emelhetik ki a reménytelenségből, s élhetnek maguk is emberi és jobb életet, nagyobb tálból meríthetnének, s legalább megélhetésük gondja nem nyomasztaná őket.

Olyan lehetne ez, mint egy bank. Bank, amelybe nem pénzt, hanem munkát teszek be, munkát kapok vissza, s a hozadék, a kamat természetben érkezik. Nem személyes függőségről van szó: neked tartozom – nekem tartozol; ennyit adtam neked – ennyivel jössz te; - hanem a köznek: ma ennyit tudok adni – és most ennyit tudunk belőle visszakapni. Nevezhetnének munkabanknak, ha nevet akarunk neki adni.

Ha ez a réteg, nevezzük akár közmunkásoknak, nemcsak tereprendezéssel foglalkozik tessék-lássék módon, hanem kis területen az alapszükségletek termelésével is, figyeli, gondozza és gyámolítja a közösség más tagjait, maga azon túl, hogy megbecsült emberré válik és értéket állít elő, életet és többlet munkaerőt visz a közösségbe. Az ő működésük hatására ugyanis az eddig elesettségben élő idősebbek is erejükhez mérten tevékenyebbé válnak, munkára kapnak, ismét embernek, s nem elhagyatottnak és emlékekből élőknek tartják magukat. Másfelől amíg egy tereprendezés, egy árok gaztalanítása ellenőrzés nélkül megy, s gyakran silány munkát végeznek kellenetlenül, rossz szájízzel, addig itt emberekkel bánnak és emberi környezetben végzik dolgukat. Köztük már nem lehet valamit csak feliből-harmadából odalökni és cserében sem szeretnének hasonlót kapni.

Hogy melyik településen mi áll rendelkezésre, milyen állapotok és munkára fogható nagyobb erő van, azt a helyi vezetők tudják leginkább. Nekik és egy valóban demokratikusan választott felelős vezetőségnek kell ezt felmérnie, s megmondani. Azt is, hogy egy adott helyen hogyan kellene ezt elindítani. Ebben a mi kutatásunk, ha erre konkrétan sor kerül, tudna segítséget nyújtani, illetve ajánlatot tennénk, ha erre felkérnének bennünket.

Álom-e, vagy lehet valóság is?

Utópia, filozokoskodás, kitaláció! – mondhatják sokan rálegyintve. Kivitelezhetetlen, mert csak papíron él meg. A valóság első nyomására az egész kártyavárként omlik össze. Itt van mindjárt a legelső: ha állatot tartunk, annak takarmány kell, az pedig pénzbe kerül, s tudjuk, hogy az ma már kölcsönként sincs. Ezen a ponton megdől minden, mert jóllehet egy kis zöldségféle még megterem a kertben, de még a baromfinak is sok takarmány, táp kell nemhogy a disznónak, lábas jószágának. És honnan vesszük a nevelni való állatot?

Való igaz.

Van azonban az embereknek némi tartalékuk (bár fillérek), s ugyanígy a községnek is. Van ugyanakkor elhanyagolt kertje, udvara, közlegelője, parlagon hagyott földje, egyszerű anyagokkal helyre hozható épülete. Meg kell néznünk, hogy mire fordítjuk ezt. Az alaptudás még megvan sok területen, csupán nem működik. Nem szükséges mindent géppel végezni, ha kéziszerszám és munkaerő van, akkor el lehet indulni. A községben meglévő elhanyagolt, szabad területeket (bárki tulajdona is legyen) hasznosítani lehet. Ha egy századdal korábban közmunkára ugyanezekben a falvakban a közös legelőt tavasszal acatolóval, baltával, villával meg tudta tisztítani a kivonult lakosság (beleértve a suhanckorú gyermekeket, idősebbeket is), ezt ma miért nem teszik meg? Ha a tavasszal magasra emelkedett talajvizet ki-ki földjéről kis csatornákat ásva évről-évre le tudta vezetni, mert minden talpalatnyi helyet be akart ültetni, ma mikor a tsz egybe szántotta a földeket, összefogással miért nem oldhatók meg ugyanezek a kérdések? Ugyanígy közmunkával történt az utak karbantartása is, még akkor is, ha ma más minőségű útról van szó, mint akkor. Az is igaz, hogy most is kevés olyan út és utca van, ahol ne lehetne a régi módszert alkalmazni (pl. feltöltogetni). És lehetne sorolni számos egyéb dolgot: egykor a templomot, a községházát, az iskolát, a paplakot, a tanító és kántor-, a csősz házát jelentős társadalmi- vagy közmunkával javígtatták (a szülői segítséggel kimeszelt, kifestett iskola ma sem ismeretlen). De ne is soroljuk, hogy szervezett közmunka felhasználásával mi minden lenne elérhető. A takarmányul szolgáló kukorica egy része megtermelhető lenne közföldeken, nagyobb kertekben, telkeken, köz- és egyéni munkával. Legalább annyi, ami a saját szükségre tartott baromfit eltartja.

Mert nehogy valaki abba a hibába essen, hogy itt ezrével gondolunk libát tartani, tömni, avagy baromfiüzemet ellátni vágócsirkével, vágóhidakat sertésekkel. Itt pusztán egy egészséges önellátásról, a helyi köz- és magán munka lehetőségeihez mért, kereskedelmi forgalomba nem kerülő alapszintről van szó.

Ami pedig pl. a baromfiállomány beállítását illeti, úgy hisszük, hogy még nem felejtettek el tyúkot ültetni a fiatalabb asszonyok sem, nemhogy az idősek. Az udvaronkénti 1-2 sertés is felnevelhető malac korától a konyhai, kerti hulladékon, egy megtisztított legelőre az év egy

időszakában csűrhet is ki lehet verni, a kondás bérére is összejöhet pénz, ma is vannak böllérkedő emberek, akik értenek a dolgukhoz.

Senki nem állítja azt, hogy ez egyik napról a másikra menni fog. Hogy azon melegében mindenkire kiterjeszthető, mindenkivel elfogadható valóság kerekedhetik, bár helye és elhivatott képviselői válogatják. Lépésről-lépésre kellene ennek kialakulnia, de mielőbb elkezdni. Elképzelhető úgy is, hogy egyelőre csak egy kisebb, ám lavinaszerűen mindig növekvő mag vallja magának, de igazi siker csak akkor következhet be, ha mindenki, egy egész falu válik benne önfenntartó közösséggé. Ez egyébként a biztonságot is jelenti. Azt, hogy senki sem károsítja meg a másikat. Nem rendőri, hatósági, hanem közösségi védelem és erkölcs tartja vissza ettől az embereket.

Az itt felvetett kérdések gyakorlati megoldása, a helyi viszonyokhoz igazítása, a gazdasági és szociális, jogot ismerő, a műveltségével mellé álló emberekre tartozik. Mi csak az alapeszmét vetettük fel, azért, hogy mielőbb az említett szakemberek elé tárva nyilvánosan megvitathassuk, s amit lehet belőle meg is valósítsunk.

Ha pedig az áttekinthetőség kedvéért röviden egy általános tervet, a tennivalók rendjét és a résztvevők, érintettek körét is szükségesnek tartjuk, azzal is szolgálhatunk, s ez elegendő az első lépések megtételéhez.

EGYÉNEKNÉL:

- SEGÉLY + KERT
- KIS ÁLLATTARTÁS
- HÁZTARTÁS
- LEGÁLIS ALKALMI VAGY IDÉNY MUNKA
- SZERVEZETT ÉS HASZNOS KÖZMUNKA

FALUNÁL:

- SEGÉLY FEJÉBEN = KÖZMUNKA
- ÖNGONDOLKODÁS
- CSALÁDI
- SZOMSZÉDI
- KÖZÖSSÉGI
- FALUSI
- KÖZIGAZGATÁS ÁLTAL SZERVEZETT
- SAJÁT UTCARÉSZ AUTONÓM MÓDRA
- ROKONI, EGYLETI, EGYHÁZI
- EMBERBARÁTI

MEGFELELŐ NAGYSÁGREND ELÉRÉSE UTÁN:

- SEGÉLY HELYETT FIZETÉS
- KÖZMUNKA HELYETT ÁLLÁS
- RENDSZERES MUNKA
- INTÉZMÉNYESÜLÉS LEHETŐSÉGE
- MEGSZILÁRDULÁS
- CSOPORTOK EGYMÁSRA TALÁLÁSA, TÁRSULÁSA
- VÁLLALKOZÁSSÁ ALAKULÁS

Menet közben ez minden kétséget kizárólag módosul, új helyzet alakul ki, új tennivalók jelennek meg, amit elemeznünk kell, s a célnak megfelelően szükséges rugalmasan módosítani. A cél, a közérdek elsődlegessége, az életminőség önerőből, s a közösség összefogásával való javítása azonban sohasem változhat.

A háztartás

A hagyományos családi gazdaság, üzemszervezeti szempontból a két jól elkülöníthető, de teljesen egy magból kisarjadt, közös gyökérzetű részből állott: a termelő gazdaságból és a háztartásból. Paraszti közösségekben az előbbi egy összetett, sok elemből felépülő termelőüzemet jelentett, a polgári közösségekben pedig valamely önálló foglalkozást, vállalkozást, hivatást, pozíciót, amelyben nem az előállított saját javak, vagy azok eladásából származó pénz, hanem az ilyen tevékenység révén szerzett heti, havi, évi fizetés tette ki a jövedelem nagyobb részét. A befolyt jövedelem egy része mindkét rétegnél átáramlott a háztartásba, ahol feldolgozott vagy félig feldolgozott állapotban értéke tovább növekedett, s

részen a család fenntartását szolgálta, vagy eladásra került. A jövedelem másik része a gazdaság működtetését, fenntartását, gyarapítását, a termelő üzembrész bővítését szolgálta.

A termelő és jövedelemhozó rész mérete, a család létszáma, a keresők száma, munkájának intenzitása, egészségi állapota, olykor szerencséje befolyásolta, hogy milyen szinten éltek, mennyire gyarapodtak a család tagjai.

A teljes családi üzem munkarendjét bizonyos mértékig a nemek közötti természetes munkamegosztás határozta meg. Normális esetben a férfi (a gazda, a családfő, az apa, a kereső) a termelő üzemet, a nő (a gazdasszony, feleség, anya) háztartást irányította.

A kisgyermek nemre való tekintet nélkül az anya állandó felügyelete mellett nőttek fel, s munkára nevelésük a háztartás munkáiba való beletanulással kezdődött: a kerti munkával, a háziállatok gondozásával, őrzésével, a környezet rendben tartásával. Később az erősebb, ügyesebb fiúk már az apának segítenek, s a férfi munkákba tanulnak bele, míg a lányok a háztartásban anyjukkal maradva egyéb női foglalatosságok csínját-bínját sajátították el (sütés-főzés, szövés-fonás, kisebb gyermekekről való gondoskodás, takarítás, mosás, tapasztás, meszelés, stb.).

Csak a szükség hozta magával, hogy a tipikusan egyik vagy másik nemhez hagyományosan és természetesen kötött munkát más nembeli családtag végezzen rendszeresen (pl. a főzés, mosás, takarítás, fonás, szövés női munka, amit férfi csak szükség esetén teljesít). Természetes alapú munkamegosztásnak azt tekintjük, amely a nemek, korok, rátermettség, tudás szempontjait veszi figyelembe adott munkák, üzemszervezeti feladatkör ellátásánál. A megoldandó feladatra a legalkalmasabb családtagot jelöli ki határozott rendszerességgel, s ennek folytán munkája minősége szavatolt, magától is teljesíteni tudja megbízhatóan azt, ami az ő feladata. Ma különböző álságos eszmék, megfontolások ezt a természetes rendet minduntalan felborítják, ami erőpazarláshoz, a munka gyalázatos elvégzéséhez, élősködő teoretikusok eltartásához vezet, s hihetetlen lelki károkat okoz. De ez nemzetközi, általános baj. Ilyen a korszellem. Persze nem ártana esetenként ezt a felfogást félre tenni.

A családi munkában kijelölt helynek komoly erkölcsre nevelő szerepe is van. A munka fogásait ki-ki belenevelődéssel, szinte észrevétlenül sajátítja el. Midőn a munkafolyamat egészét fokozatosan megismeri, átlátja, majd, ha hozzá fizikai ereje, észbeli tudása már megvan, maga is próbálgatja, elvégzi, ha kellő megfelelő gyakorlás után mestere is lehet. A családban kijelölt feladat jó teljesítése a munkára, kötelességre nevelés alapja, ami szintén

öntudatlanul szívódik fel, s válik magatartássá, eleven gyakorlattá.

Ezért roppant fontos az, hogy házunk tája mennél jobban rendben legyen. A munkanélkülivé válás önmagában is nagy csapás, nem beszélve arról, ha tartóssá, egy közösségen belül tömegessé lesz. Ez nemcsak depresszióssá tehet valakit, de leggyakrabban környezete és ő maga is egyre elhanyagoltabbá válik. Ennek egyik enyhítő gyógymódja éppen a ház, a porta saját munkával való rendbetétele, a meglévő udvar, kert, esetleg kisebb földdarab hasznát hozóvá tétele. Ha valaki munkanélkülivé válik, éppen e kis terület intenzív megművelése, a termőterület és a tenyészidő pl. fóliázással való kitágítása, a megtermelt javak feldolgozása kötheti le (lekvár, savanyúság, füstöléssel, egyéb módszerekkel való élelmiszer tartósítás, a ház körüli munka kézi szerszámokkal való, energiát megtakarító módon való megművelése, e munkákba a család egészének bevonása, családi munkarend kiépítése). Magyarán a saját szükségre való termelés, a háztartásnak mint alapvető, a család létét részben biztosító üzemágnak a felélesztése. A munkanélküli segély szinte semmire nem elég. De ha ebből vesszük a vágott baromfit, a zsiradékot, a krumplit, a zöldséget, kenyeret, tejet, s sorolhatnók, még annyi sem marad. Egy konyhát, s négy-hat embert ellátó kert, zöldség forgóval, néhány gyümölcstermő fával, baromfiudvarral, legalább harmadrészt konyhai hulladékon tartott disznóval sok feleslegesen kiadott pénzt ment meg, ami másra fordítható.

A háztartás a termelésben, munkára és kötelességre nevelésben, a tudás és tapasztalat tovább örökítésében való szerepéről szoltunk röviden, s nyilvánvaló, hogy ez némi közvetlen haszonnal is jár. Ennél sokkal jelentősebb azonban a családi üzemszervezetben betöltött funkciója. A háztartásnak az egész családi gazdaság szempontjából szabályozó, a gazdaságosságot, a gazdálkodás hatékonyságát és az életminőséget meghatározó szerepe volt, s az lenne az ideális, hogy ha ez ma is így volna.

A történetileg kialakult magyar családjog, az öröklési, birtoklási rend a férfit részesíti előnyben. A tulajdonnal bíró nemesség leszármazási rendjét férfiágon tartották számon. A tulajdonos, a nemesi cím, státusz birtokosa férfi lehetett. A tulajdonjoggal nem rendelkező jobbágyság birtokhasználati joga is ehhez igazodott, s a leányok részesedése a család személyes javaiból kevesebb volt, mint a fiú utódoké (leányrész). A polgári törvénykönyv bár megteremti az egyenlő öröklés lehetőségét, elő is írja, sok helyütt a szokásjog még sokáig nem követi ezt, s megmarad a családjogban és a szokásokban a férfiági származtatás is (pl. az asszony férje nevét használja: Kovácsné, született Móra Eszter). Ez kifelé azt jelenti, hogy a férfi a családfő, a birtokos, a gazdaság, a parasztüzem irányítója, a gazdasszony másodlagos, kevésbé fontos. Nem egyenjogúak, a nő kisebb értékű, elnyomott helyzetű.

Ez azonban csak a látszat, s nem a teljes valóság.

A parasztgazdaság egészét többnyire kétségtelenül a férfi birtokolta. A feleség, ha jelentős örökségre számíthatott is, általában ahhoz csak szülei halála után jutott hozzá. A házasságba csak a hozományát, stafírungját vitte. A nagyobb jövedelem, a külvilággal fenntartott kapcsolat kétségtelenül a gazdát mutatta tekintélyesebbnek, meghatározóbbnak. A családot kifelé (a törvény előtt, adóalanyként, a család tagjainak ügyeiben, stb.) ő képviselte. A megszerzett jövedelem célszerű, okos felhasználása, elosztása, a mindenről való napi gondoskodás, a jövedelem megsokszorozása, a lassú, de biztos gyarapodás, a rangnak is megfelelő életszínvonal megtartása, emelése, a gyermekek, unokák sorsáról való gondoskodás már a gazdasszony irányító szerepéről szól inkább, s a háztartásnak, mint üzemszervezeti egységnek a fontosságát húzza alá, s a nő, a gazdasszony vezető szerepét villantja fel.

A valóságos, mindennapi élet, az életminőség, a gyarapodás és a család jövője a család nőtagjainak (a lányok férjhezmenetelükig, a menyecskék vagy munkaképes öregasszonyok) rátermettségétől, beosztani tudásától, teljesítőképeségétől is függ. Alapvető, hogy milyen lehetséges apró jövedelmi forrásokat tud adaptálni a háztartás, mennyire tudja a kiadást visszafogni, a kiadással járó dolgokat mással helyettesíteni, bármily csekély kínálkozó alkalmat megragadni, a családi vagyont és alkalmazott munkaerőt mennyire tudja okosan felhasználni. Ez a család tagjainak alapos ismeretén, legkisebb belső gondolatainak, érzéseinek, vágyainak ismeretén, a falu életének, a szűkebb és tágabb környezetnek alapos és naprakész állapota ismeretén, a hírek begyűjtésén, a jó emberi kapcsolatok fenntartásán és határozott döntőképeségén, cselekvő készségén alapul. Nagyonbárson azon, amit a férfinép szomszédolásnak, pletykálásnak, csatangolásnak, leskelődésnek, s ki tudja, még minek nevez. Jó, ha tudjuk, hogy ezek nem lebecsülendő dolgok, hanem komoly eszközei, szinte feltételei az eredményes háztartásvezetésnek, a javak gyarapításának, s a közösségben való benne élésnek is. Az, hogy lehet rosszindulatú és káros is, nem csoda, hisz ez minden emberi megnyilvánulás sajátja. A magába zárkózott tiszazugi népesség ma mivel nem alkot közösséget, nincs pletyka, hírbehozás, meg- és elítélés, szomszédolás, mai kifejezéssel közvélemény. Ahogyan nincsen vagy csak ritka a valódi, jól működő családi gazdaság és háztartás, parasztüzem, faluközösség. Csak családtörödékek élnek egymás mellett elbarikádozva, igazi emberi kapcsolatok nélkül. Ennek egyik legfőbb oka a nő szerepének gyökeres megváltozása.

Hogy mennyire volt a nő megbecsülve, hogy egyenjogú volt-e, hogy nem volt szava, becsülete, hogy teljesen kiszolgáltatott volt-e, hogy kénye-kedve szerint bántak-e vele, s ebből a helyzetből fel kellett-e szabadulnia?

A mai társadalmi állapotot ismerve erősen vitatható.

Nemcsak a paraszti gazdaság üzemszervezete, a család, mint életközösség, mint gazdasági egység szól ellene, hanem népművészetünk, népköltészetünk, szokásaink egésze, amely a belső világ legmagasabb rendű megnyilatkozása, kifejeződése. A nő, a lány, az asszony, az anya megdicsőítése, áldozathozatalának dicsérete, alakjának felmagasztosítása a legfőbb és leggyakoribb témája. Aki a falusi embert, a paraszti világot Senki Pálok, Göre Gáborok, Bugyi Sándorok gyülekezetének nézi, s ha nőről van szó vélt világukba azon az ajtón lép be, s kér eligazítást, ahol az anyós, a trágár, a buta szőke nő viccgártói mulatják idejüket.

Az értékteremtő közmunka

A vészhelyzet azt jelenti, hogy a reménytelen állapotban lévőek komoly külső segítségre nem számíthatnak. Felsőbb hatalmon, ha ilyenben hisznek, s a vak szerencsén kívül csak saját magukban bízhatnak. Ebből kikerülni úgymond csak münchauseni tettel lehet: hajunknál fogva kihúzni magunkat a mocsárból. És mégis lehet: óriási elszántsággal hittel, áldozattal, erőfeszítéssel, találékonysággal és egymás iránti bizalommal. A helyzet még nem teljesen reménytelen. Még ott van a szorgos munka, amivel a múlt egy-egy maradványán, ami elődeinktől reánk maradt, amit ők számunkra megőriztek, felhalmoztak még megvethetjük a lábunkat. S ők is tették nehéz időkben, elszánt akarattal, erős életösztönrel, természetes élni akarással. Összefogva, egymásba kapaszkodva, társaink segítségét kérve és igénybe is véve megakadályozhatjuk, hogy végleg elsüllyedjünk.

Az egyéni munka önmagában véve csak az egyes emberek, családok létfenntartáshoz, a vegetáláshoz elegendő. A másokkal egymásért és a közösségért folytatott értelmes munka már a közösség jövőjét is megalapozhatja. Amennyiben turizmusban, idegenforgalom fejlesztésében látjuk jövőnk kibontakoztatásának lehetőségét, csakis az egész közösségre, tájra kiterjedő, átfogó, közös munka elkezdésére gondolhatunk. Az alapadottság, a vonzó természet megvan, a feladatokat, lehetőségeket az ember teremtette környezet és a társadalmi szerkezet alkalmassá tételének legszükségesebb tennivalóit nagyjából feltérképeztük. A helyi társadalom, az egyének ezt tetszés szerint tovább bővíthetik, megrostálhatják, ízlésük, lehetőségük szerint alakíthatják. S vannak önkormányzatok, civil szervezetek, egyéni kezdeményezések, akik ezeket már maguk is átgondolták, valamilyen lépéseket tettek is a megvalósítás vagy a folyamat elindítása érdekében. Öcsöd, Cserkeszőlő, Tiszaföldvár, Kunszentmárton, Tiszakürt honlapjai régebb idő óta térségben is gondolkodnak. A Tiszazugot, mint egységes tájat mutatják be, túrákat ajánlanak, programokat készítenek, s helyi, rendszeres megjelenésű lapjaik a környékkel is foglalkoznak. Közösségformáló ereje van a falunapoknak, testvérközségi rendezvényeknek, egyre inkább élettel megtelő jubileumoknak, ünnepeknek.

Ami szerintünk fájó és nehezen orvosolható jellemzője a tiszazugi társadalomnak, az a történelmi egyházak igen reménytelennek tűnő helyzete, s lelki gondozásban, társadalmi mozgalmakban való igen szerény szerepe. Öt református és három római katolikus pap nemhogy a hívekkel nem tud szorosabb kapcsolatot kialakítani, de a szentségek kiszolgáltatását is nehezen látja el, istentiszteleteket, miséket, is gyéren tud tartani, elmarad a gyónás is, s az egyház épp, hogy létéről ad hírt gyenge harangszóval. Nem csoda, ha a templomok még ünnepeken is üresek, nincsenek hívek, utánpótlás. E tekintetben a vészhelyzet mit sem oldódik.

Ezt leszámítva láttuk, hogy szerencsére vannak ígéretes kezdemények, lépések, de még messze vagyunk attól, hogy igazi fordulat jelei is mutatkoznának. Ennek oka a társadalom széthullottsága, a nagyobb számú, tömeges megmozdulás hiánya, aminek segítségével a sárban ragadt szekér kimozdulhatna helyéből. A pénzhányra, a közbiztonság gyengeségére, a külső támogatás elmaradására, s a bonyolult hivatali útra hivatkoznak a legelszántabbak is. Ez realitás, s tagadni nem lehet. De talán az új alkotmány nyomán némely akadály elhárulhat, leküzdhetőbbé válik. Be kell látnunk, hogy ehhez időre is szükség van. De azt is tudni kell, hogy elég idő volt a várakozásra, s ahol csak lehet, nyomban cselekedni kell. Van ugyanis némi tartalék, ki nem használt lehetőség.

A közmunkában rejlő nagy lehetőségekre évekkel ezelőtt mi is felhívtuk a figyelmet, ajánlottuk a vele való okos gazdálkodást, a közösség javára való kamatoztatását, s azt, hogy ésszerű megszervezése értéket teremtet, megszervezhető segítségével az öregek, magányosak, elesettek gondozása, környezetük rendben tartása, élet minőségének emelése. Még hozzá úgy, hogy ez, jelentős agyagi támogatást nem is igényel, sőt felesleges pénzkidrástól menekülhet meg az egyén (a munkával támogatott), apatikus helyzetükből sokak kimozdíthatók, tevékenyebbé válnak, s ennek egészségük sem látja kárát. Másfelől rendezettebbé válik a környezet, a falukép. A település egyben biztonságosabbá is válik, hisz a munka nélkül csellengők így fegyelmezett munkával, bizonyos irányítással, hogy ne mondjam ellenőrzés mellett töltik a nap egy részét, ami külső és belső visszafogó erő.

Jeleztük azt is, hogy a közmunkával való okos gazdálkodást a helyi viszonyokhoz, szükségletekhez, adottságokhoz, lehetőségekhez kell igazítaniuk azoknak, akik irányítják a közösség életét, befolyásolhatják a közvéleményt, felelősséget éreznek falujukért, kisebb közösségükért. Csupán egy adatot idézek Tiszakürtről: 2006-2010 között az évi igénybe vett közmunkások száma így emelkedett: 14, 23, 29, 64, 69. S meg kell nézni, a község főterét, az Arborétum környékét. Az ő részvételüket is dicséri az eredmény.

A közmunkában rejlő érték ésszerű kiaknázását egyre fontosabbnak, sőt alapvetőnek tartjuk.

A kérdés bővebb kifejtését azonban szerencsénkre már nem kell e dolgozatban kifejtenünk. Sőt a már erről megírt néhány oldalt is elhagyhatjuk, mert azóta rendeletek, a kormány, különböző szakterületek, civil szervezetek és előadások sora szinte hivatalos programmá, végrehajtandó feladattá tette, s az új magyar Alaptörvény szabad utat nyit előtte. Ez számunkra egyben azt is jelenti, hogy munkánk mégsem volt hiábavaló. Az itt felvázolt kép valós, életszerű, s kutatásaink java megvalósítható, s megvalósítandó, segítheti a gyakorlatot, a peremléti helyzetből való kitörést.

Irodalom

BAGI Gábor – SZURMAI Zoltán

2001. Cibakháza. Száz magyar falu könyvesháza. (szerk: Vadász István). Budapest.

BELLON Tibor

2003. A Tisza néprajza. Ártéri gazdálkodás a tiszai Alföldön. Budapest.

BARNA Gábor (szerk.)

1982. Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből. I-II.

Szolnok-Eger.

1995. Mesterszállás. Fejezetek a község történetéből. Mesterszállás.

BARNA Gábor – SMUTA Kálmánné – Szabó László (szerk.)

1973. Tiszazugi Füzetek I. Szolnok

BARNA Gábor – PUSZTAI Gabriella (szerk.)

2008. "...Körös vizinek napkeleti partján..." Kunszentmárton, a mezőváros. Kunszentmárton.

BERECZKI Ibolya – SZABÓ László (Szerk.)

1982 Kunszentmárton és a Tiszazug kisipara. Szolnok.

BOTKA János

1976. A csépai szőlőművelés. Szolnok-Kunszentmárton.

1977. Egy tiszazugi falu, Csépa története. Szolnok.

1986. Az agrárproletáriátus kialakulása a Tiszazugban. Zounok. 1.

A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve Szolnok.

BERECZI Ibolya – SZENDREI Eszter (szerk.)

1984. A Tiszazug földművelése I-II. Múzeumi Levelek 45-46. sz. Szolnok.

HEGEDÜS Krisztián – KOVÁCSNÉ KAPOSVÁRI Gyöngyi – PUSZTAI Gabriella - PUSZTAI Zsolt

2010. Peremlétben? Félúton. Szolnok.

KELEMEN Éva – PATHÓ Mária – SZLANKÓ István (szerk.)

2002. Tiszaöldvár. Tiszaöldvár.

MAJOR Bálint

1904. Tisza-Nagyrév község és lakosai történelmi múltja és jelene. Budapest.

MICHALKÓ Gábor

2004. Turizmus a belső periferián: a Tiszazug környékének turizmusföldrajzi

vizsgálata. In: Földrajzi Értesítő. XLIII. 246-268.

SZLANKÓ István

1976. Tanulmányok a Tiszazugról. Adattári Közlemények, Szolnok.

SZABÓ Ferenc

1987. Öcsöd története dokumentumokban 1715-1960. Szolnok.

SZABÓ István

1979-1980 Legeltetési társulatok a Tiszazugban. In: Szolnok Megyei Múzeumok

Évkönyve, Szolnok 1979-1980.

SZABÓ László (szerk.)

Mit tehetünk a Tiszazug idegenforgalma érdekében?

Írta: Szabó László

2011. május 16. hétfő, 10:40 - Módosítás: 2015. július 05. vasárnap, 07:47

1981. 10 éves a Tiszazug kutatása. Kutatási beszámoló. Szolnok

SZABÓ László – CSALOG Zsolt – GULYÁS Éva (szerk.)

1974 - 2004 Szolnok megye néprajzi atlasza (SZMNA) I.1., I.2., II.1., II.2.

Szolnok.

SZABÓ László

1996. Jász – Nagykun – Szolnok megye rövid története írásban és képekben.

Szolnok

SZÁLLÁSI Sándor

Tiszazug problémái (kézirat) Néprajzi Múzeum EA: 4321. Illetve xerox

másolatban Damjanch Múzeum, Néprajzi Adattára 2425-85-2429-85.

TÓTH Tibor – BOTKA János (szerk.)

Mit tehetünk a Tiszazug idegenforgalma érdekében?

Írta: Szabó László

2011. május 16. hétfő, 10:40 - Módosítás: 2015. július 05. vasárnap, 07:47

1980 – 1989. Adatok Szolnok megye történetéből. I.-II. Szolnok.

megjelenés alatt